

OSNOVE MAGNETIZMA

Sadržaj

Magnetsko polje - poznate činjenice (uzroci, magnetska indukcija, magnetski tok, materijal u magnetskom polju, magnetsko polje ravnog vodiča, zavojnice i torusa)

Magnetska sila

Elektromagnetska indukcija

Lenzovo pravilo

Pojam napona samoindukcije i međusobne indukcije

Induktivitet

Međuinduktivitet

Energija pohranjena u induktivitetu

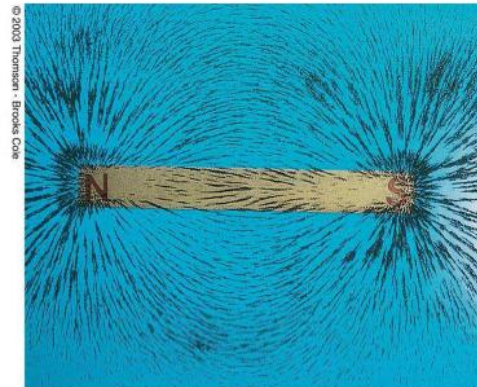
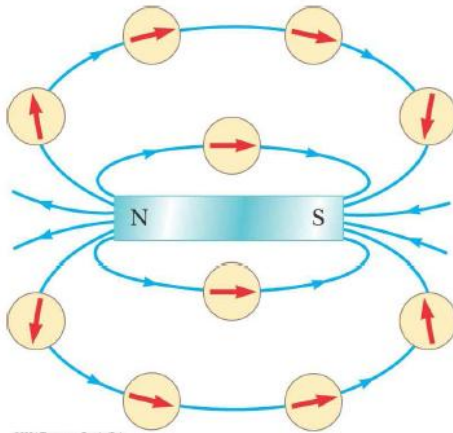
Polaritet napona samoindukcije i međusobne indukcije

Zadaci za vježbu

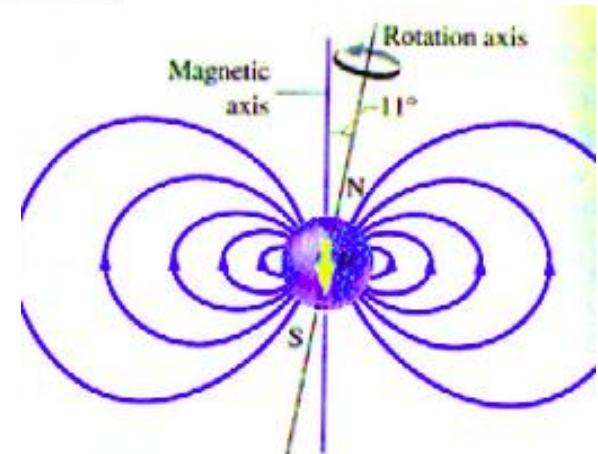
Za one koji žele znati više....

- ◆ Uzbuđeni prostor oko nas može imati dvije komponente: električnu i magnetsku.
- ◆ Pojave koje se odnose na istovremeno sudjelovanje električnog i magnetskog polja obuhvaćene su teorijom elektromagnetskog polja.
- ◆ U elektrostatici promatramo samo električno polje.
- ◆ Isto se tako može razmatrati i samo magnetsko polje ako se električka komponenta može zanemariti.
- ◆ Tri su osnovna učinka električke struje:
  - Toplina (Jouleova toplina)
  - Elektroliza
  - Magnetski učinci

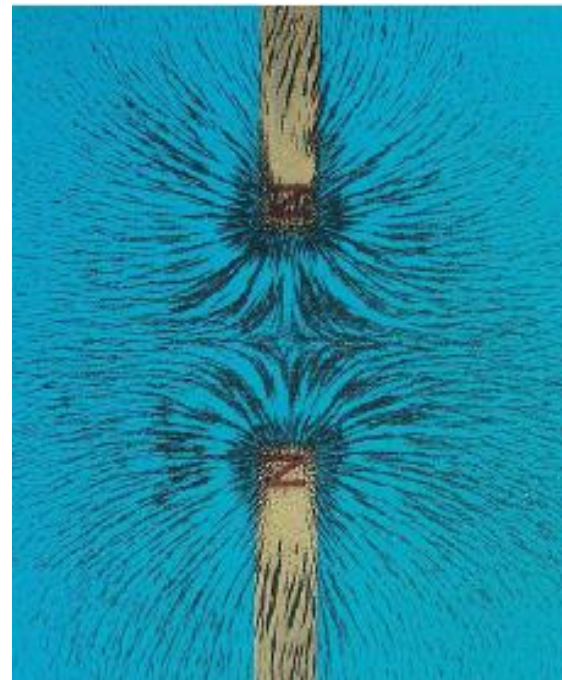
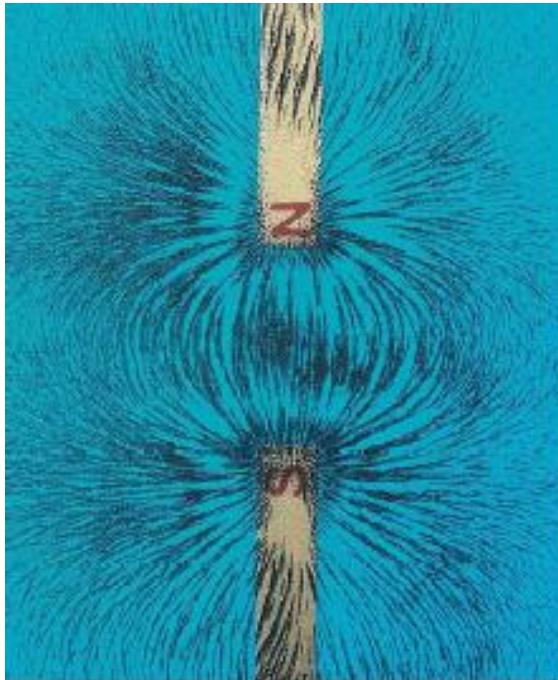
- ♦ Magnetsko polje uzrokuju permanentni magneti
  - Vizualizacija - železni prah u polju

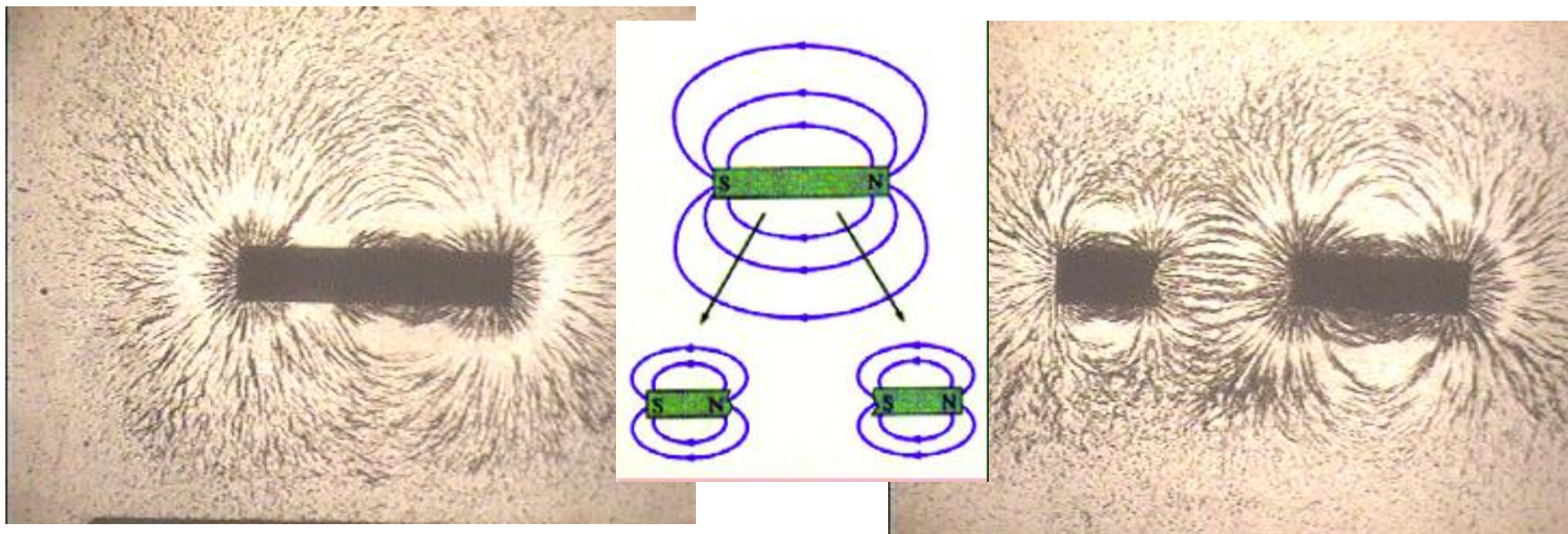
- ♦ Zemlja → magnetsko polje
  - kompas

- ♦ Istoimeni polovi se odbijaju a raznoimeni privlače

- ◆ Nema magnetskih naboja

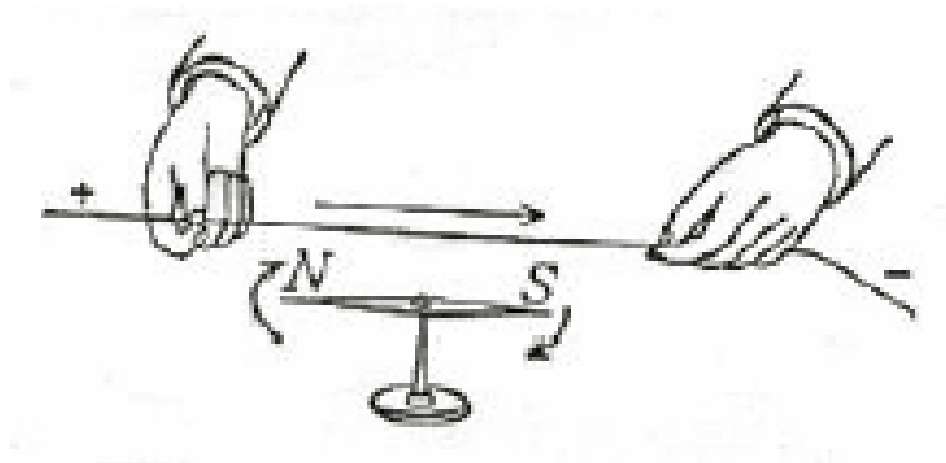

- ◆ Linije magnetskog polja su zatvorene krivulje

MAGNETIZAM - POZNATE ČINJENICE

- ♦ Struja (naboji u gibanju) uzrokuje magnetsko polje

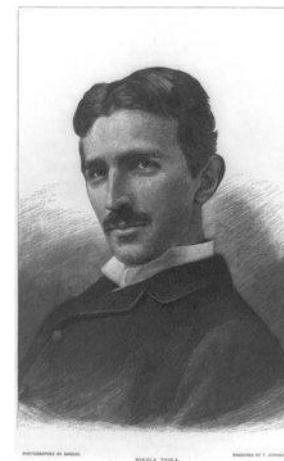
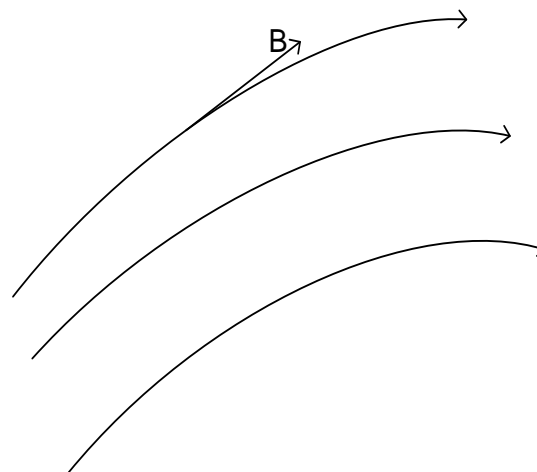
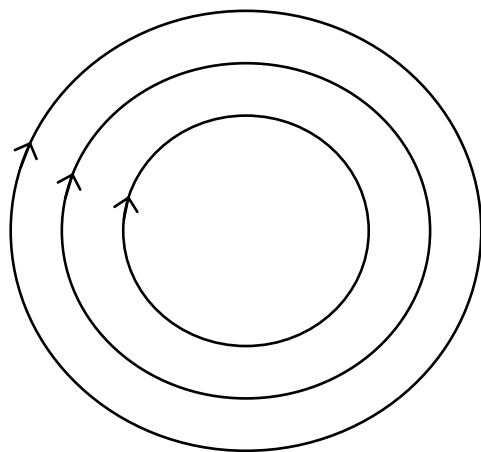
Hans Christian Oersted
(1777- 1851)

UZROK MAGNETSKOG POLJA JE STRUJANJE NABOJA ILI VREMENSKA PROMJENA ELEKTRIČNOG POLJA

Kvantifikacija magnetskog polja

- ♦ Svaka točka magnetskog polja opisana je s vektorom magnetske indukcije (gustoćom magnetskog toka) $\mathbf{B}$
- ♦ Magnetsko polje zorno prikazujemo pomoću magnetskih silnica.
- ♦ Silnice magnetskog polja su zatvorene krivulje (jer magnetskih naboja nema)

- ♦ U svakoj točki prostora
  - smjer vektora **B** je tangenta na silnicu
  - gustoća silnice kvalitativno opisuje jakost polja

Tesla je jedinica za magnetsku indukciju ($1\text{T}=1\text{Vs}/\text{m}^2$)

Nikola Tesla (1856-1943)

Veličina koja predstavlja protjecanje magnetskog polja kroz neku površinu zovemo **magnetski tok Φ** . Jedinica za magnetski tok: 1Vs

- ♦ Magnetski tok kroz površinu S koja je okomita na homogeno magnetsko polje

$$\Phi = B \cdot S$$

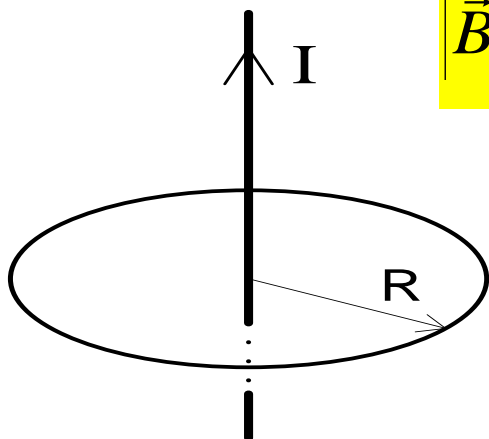
- ♦ Općenito vrijedi

$$\Phi = \int_S \vec{B} \cdot d\vec{S}$$

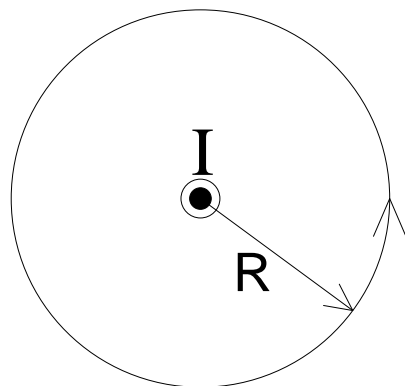
- ♦ Za magnetizam vrijedi (budući da su silnice magnetskog polja zatvorene linije, broj silnica koje uđu u zatvoreni prostor jednak je broju silnica koje iz tog prostora izađu)

$$\oint_S \vec{B} \cdot d\vec{S} = 0$$

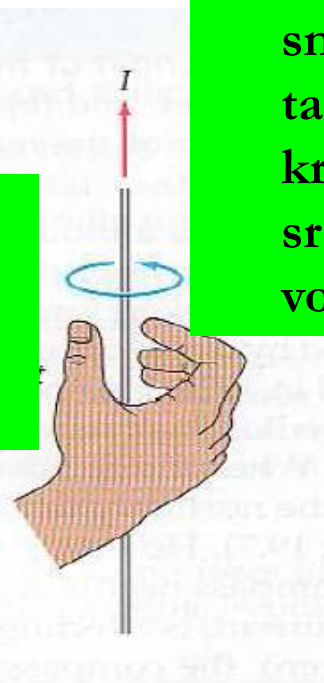
Magnetsko polje (**vektor B**) oko ravnog vodiča protjecanog strujom **I** u vakumu.

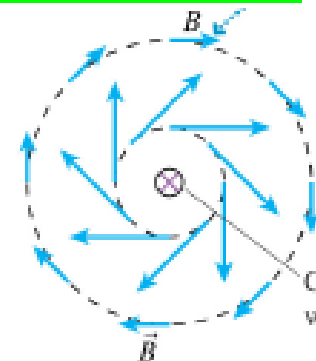
$$|\vec{B}| = \mu_0 \frac{I}{2\pi R} \quad ; \quad \mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{H}}{\text{m}}$$

- Palac desne ruke pokazuje smjer struje

- Prsti pokazuju smjer polja tangencijalan na kružnicu sa središtem u osi vodiča

Općenito, između smjera obilaska krivulje $\mathbf{l}$ i smjera struje $\mathbf{I}$ vrijedi pravilo desne ruke:

Ako prsti pokazuju smjer krivulje $\mathbf{l}$, tada palac pokazuje smjer pozitivne struje.

Isto pravilo ***definira odnos između smjera obilaska krivulje (smjer prstiju) i smjera normale na površinu (smjer palca) koji zatvara ta krivulja*** (smjer površine je normala na površinu).

Materijali u magnetskom polju

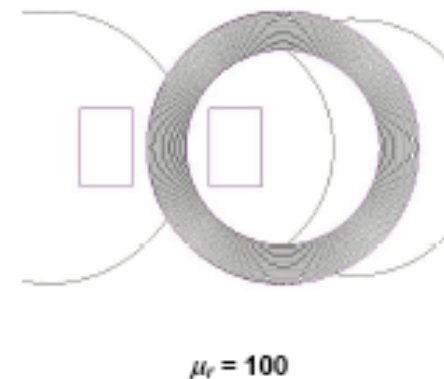
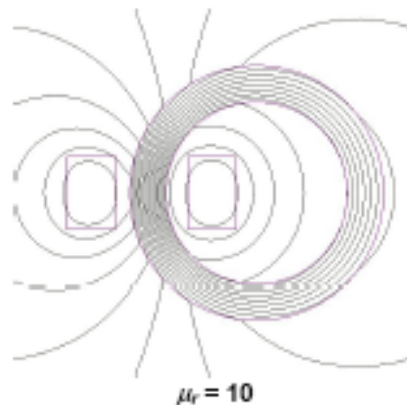
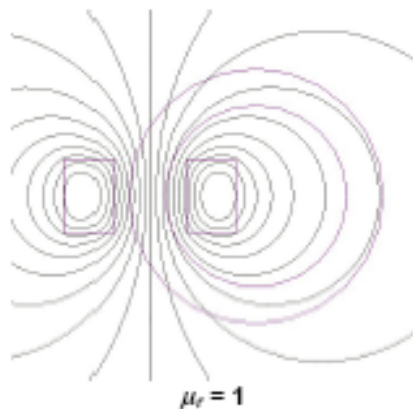
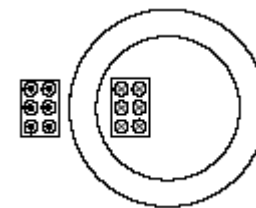
- ♦ Konstantu $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{H}}{\text{m}}$ nazivamo permeabilnost vakuma.
- ♦ Jedinica za permeabilnost je henri po metru.
- ♦ Uz istu pobudu (struju) magnetska indukcija B je u materijalima veća μ_r puta no u vakuumu. Veličina μ_r zove se relativna permeabilnost magnetskog materijala.
- ♦ Veličina μ zove se apsolutna permeabilnost magnetskog materijala.
- ♦ Vrijedi $\mu = \mu_0 \mu_r$.

♦ Magnetske materijale dijelimo u dvije velike skupine:

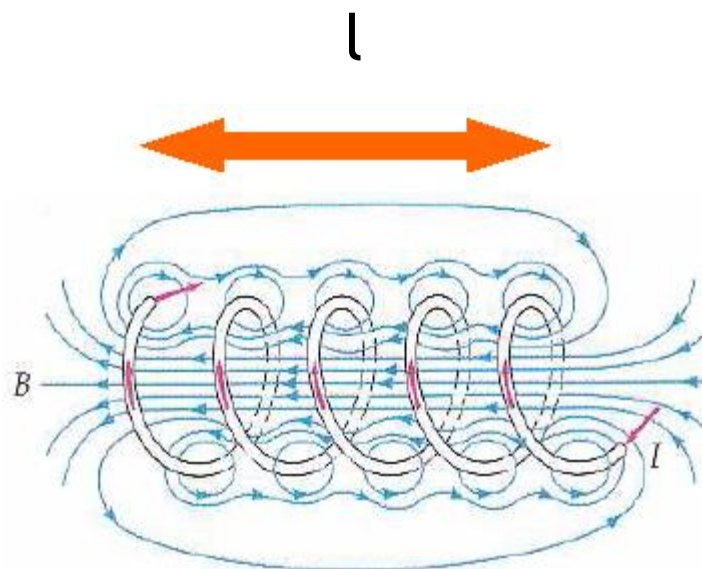
- Neferomagnetske materijale (dijamagnetski i paramagnetski materijali) gdje je μ_r približno jednak 1.
- Feromagnetske materijali gdje je μ_r puno veći od 1

♦ Feromagnetni

- Nelinearnost
- Kanaliziraju magnetski tok

- ♦ Magnetsko polje zavojnice

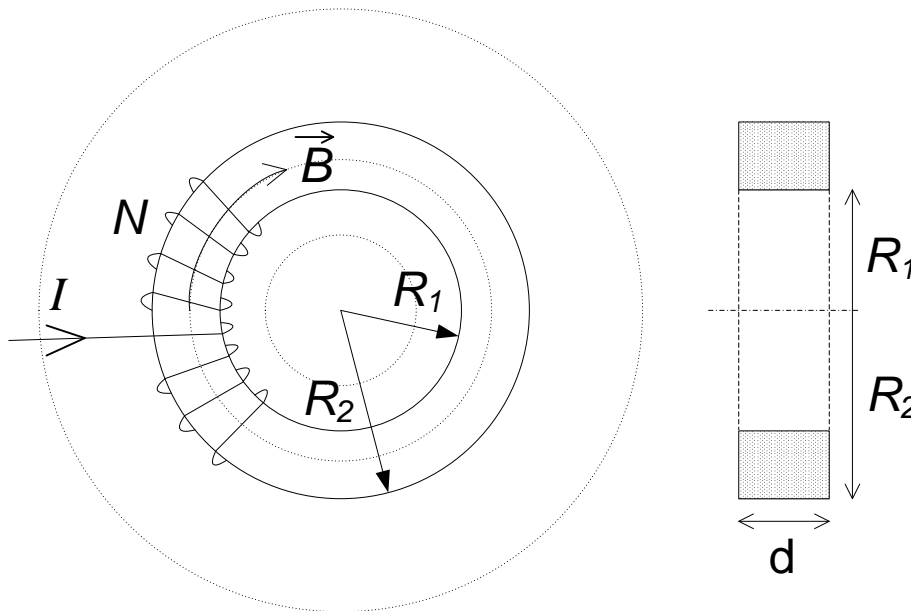

$$B = \mu \frac{NI}{l}$$

- ♦ Možemo smatrati da je magnetsko polje u zavojnici homogeno. Ono ovisi o duljini zavojnice, broju zavoja i struji, te o materijalu od koje je napravljena jezgra zavojnice.

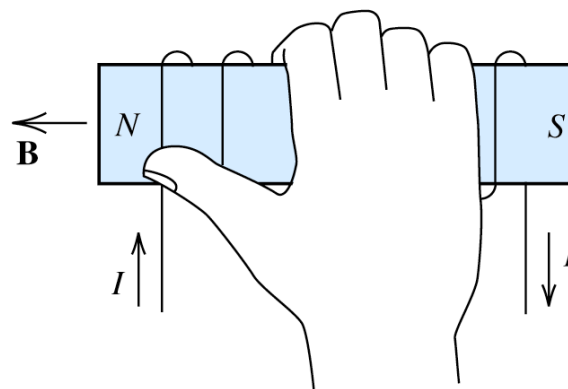
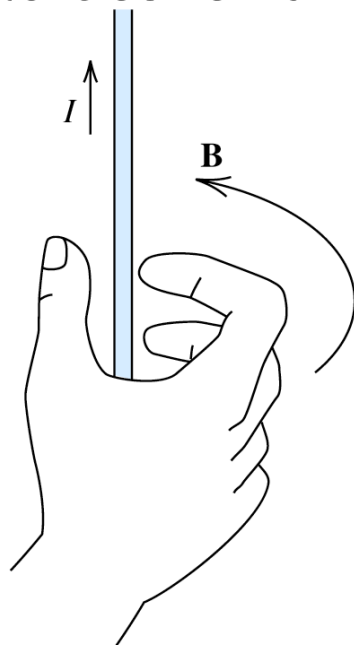
Magnetsko polje torusne zavojnice ($\mu = \mu_0$)

$$B = \mu_0 \frac{NI}{l_{sr}}$$

$$l_{sr} = \frac{R_1 + R_2}{2} 2\pi$$

- ◆ Smjer magnetskog polja zavojnice (torusne zavojnice)
  - Pravilo desne ruke

- Ako palac desne ruke pokazuje smjer struje prsti pokazuju smjer polja

- Ako prsti desne ruke obuhvate zavojnicu u smjeru struje palac pokazuje smjer polja

Dva su osnovna učinka magnetskog polja:

- Sila na naboj u gibanju
- Elektromagnetska indukcija.

Magnetsko polje djeluje silom na naboje

- Magnetska sila se izražava na sljedeći način

$$\vec{F} = Q \cdot (\vec{v} \times \vec{B})$$

- Magnetska sila djeluje samo ako se naboji gibaju
- Smjer sile je okomit na površinu koju određuju brzina gibanja naboja i magnetska indukcije

- Iznos sile je

$$|\vec{F}| = q \cdot v_{\perp} \cdot B$$

- Smjer sile određujemo pravilom lijeve ruke:
  - Silnice udaraju u dlan
  - Prsti pokazuju smjer brzine
  - Palac pokazuje smjer sile.

Veličina sile ako brzina nije okomita na polje:

- α je kut između vektora brzine $\mathbf{v}$ i vektora $\mathbf{B}$

$$|\vec{F}| = q \cdot v \cdot B \cdot \sin \alpha$$

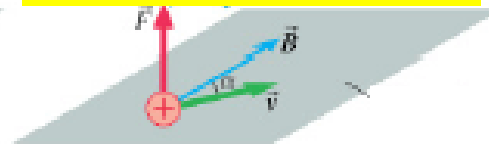
$$\alpha = 0 \quad ; \quad \sin \alpha = 0$$

$$|\vec{F}| = 0$$

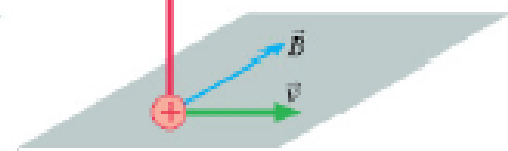
$$\alpha \neq 0$$

$$|\vec{F}| = q \cdot v \cdot B \cdot \sin \alpha$$

$$\alpha = 90^\circ$$

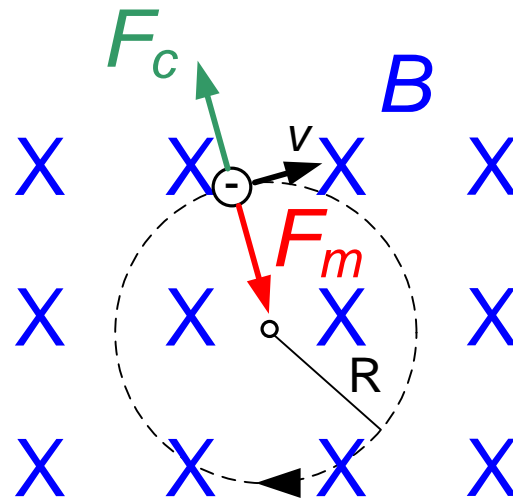
$$|\vec{F}| = q \cdot v \cdot B$$

Ravnina $\mathbf{v}$ i $\mathbf{B}$

Primjer 1

Elektron mase $m_e = 9,11 \cdot 10^{-31}$ kg, naboja $q_e = 1,602 \cdot 10^{-19}$ C upada brzinom $v = 500$ km/s pod pravim kutem u homogeno magnetsko polje indukcije $B = 2$ T prema slici. Koliko iznosi magnetska sila? Odrediti polumjer putanje elektrona.

Primjer 1 - Rješenje

- ♦ Na naboj u gibanju djeluje magnetska sila. Jakost sile ovisi o smjeru brzine naboja prema silnici. Ako se naboj giba okomito na silnice, sila je najveća, a kada se giba u smjeru silnice sila je nula. Iznos sile ovdje izračunamo po formuli

$$F = q \cdot B \cdot v \quad F = 1.6 \times 10^{-13} \text{ N}$$

- ♦ U općenitom slučaju silu izračunavamo vektorskim produktom:

$$F = q \cdot (v \times B) \quad (q \text{ se uvrštava sa predznakom! -pa je iznos sile}$$

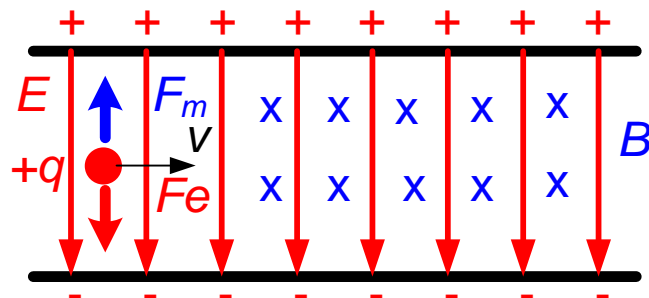
$$F = q \cdot B \cdot v \cdot \sin \alpha$$

- ♦ Magnetska sila ima karakter centripetalne sile (djeluje na smjer gibanja čestice, a ne na njenu brzinu). Izjednačavajući centripetalnu i centrifugalnu silu dobijemo da je putanja čestice kružnica polumjera

$$r = mv / qB$$

Primjer 2

Mlaz pozitivno nabijenih čestica različitih masa, naboja i brzina ulazi u prostor u kojemu postoje električno i magnetsko polje prema slici. Odrediti brzinu čestica koje će se ulaskom u polje nastaviti gibati pravolinijski (zanemariti gravitacijsku silu).

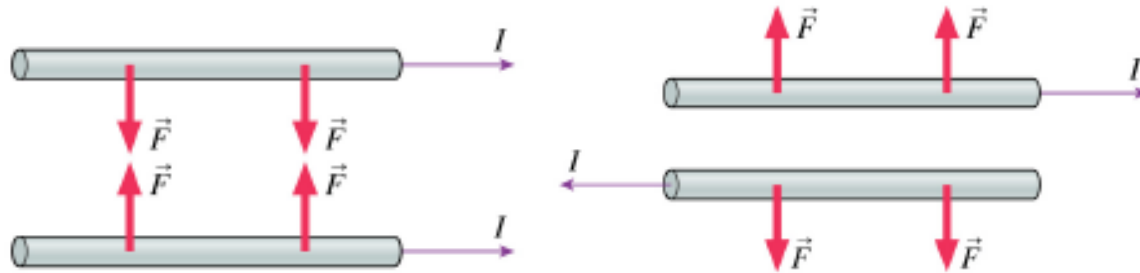
Rješenje

$$F_e = F_m$$
$$qE = qvB$$

$$v = E/B$$

- Eksperiment: sila između dva paralelna vodiča
  - Jedan vodič uzrokuje magnetsko polje
  - Ono silom djeluje na drugi vodič

SILA NA NABOJ U GIBANJU U VODIČU

André Marie Ampère
(1775 - 1836)

♦ Sila na ravni vodič

- Vodič duljine l kojim teče struja I postavljen je okomito na magnetsko polje indukcije B
- Ako u vremenu Δt brzinom v prođe N naboja q od jednog do drugog kraja vodiča, struja je:

$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{N \cdot q}{\Delta t}$$

- Na svaki naboj q djeluje sila iznosa: $|\vec{f}| = q \cdot v \cdot B$
- Iznos ukupne sile na sve naboje (vodič) je:

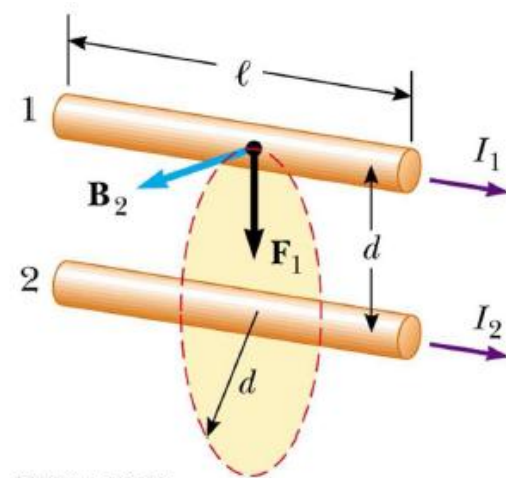
$$|\vec{F}| = N \cdot q \cdot v \cdot B = N \cdot q \frac{l}{\Delta t} B = I \cdot l \cdot B$$

- ◆ Ako vodič nije okomit na polje:

$$|\vec{F}| = I \cdot l \cdot B \cdot \sin \alpha$$

- α je kut između vektora struje I i vektora B
- ◆ Smjer sile: pravilo lijeve ruke
  - Silnice udaraju u dlan
  - Prsti pokazuju smjer brzine (struje)
  - Palac pokazuje smjer sile.
- ◆ Sila između dva vodiča je:

$$|\vec{F}_1| = B_2 \cdot I_1 \cdot l = \mu_0 \frac{I_2 \cdot I_1 \cdot l}{2\pi d}$$

Primjer 3

- ♦ Ravni vodič duljine l nalazi se u homogenom magnetskom polju u kojem je gustoća toka (indukcija) B . Kut između vodiča i magnetskih silnica je α , a struja kroz vodič I . Kolika je sila na taj vodič? Za koji kut a će sila biti najveća, a za koji nula?

Zadano: $B = 0.5 \text{ T}$, $I = 20 \text{ A}$, $l = 0.1 \text{ m}$, $\alpha = 30^\circ$.

Primjer 3 - Rezultat:

$$|\vec{F}| = I \cdot l \cdot B \cdot \sin \alpha$$

- ♦ $F = 0.5 \text{ N}$
- ♦ Sila je najveća kada je $\alpha = 90^\circ$, a najmanja za $\alpha=0$.

Primjer 4

- ♦ Odredite magnetsku silu koja djeluje po 1 m duljine između dvaju dugih paralelnih ravnih vodiča udaljenih međusobno 1m, protjecanih strujama od 1 A suprotnog smjera. Da li se ti vodiči privlače ili se odbijaju?

Primjer 4 - Rješenje

- ♦ Sila postoji između vodiča kroz koje prolaze struje. Ovu pojavu tumačimo ovako: Svaki od vodiča nalazi se u magnetskom polju koje stvara onaj drugi. Prema tome ako vodiče označimo s 1 i 2 možemo izračunati magnetsku indukciju koju vodič **1** stvara na mjestu vodiča **2**, a to je:

$$B_{12} = \mu_0 \frac{I_1}{2\pi d}$$

Primjer 4 - Rješenje (nastavak)

- ♦ Zamislimo li da je duljina drugog vodiča upravo $l = 1$ m, dobivamo da je magnetska sila:

$$F_{12} = B_{12} \cdot I_2 \cdot l = 2 \times 10^{-7} \text{ N} = F_{21}$$

- ♦ Ako je smjer struja suprotan, sila je odbojna. Treba napomenuti da se opisana konfiguracija vodiča koristila za definiciju ampera. Prema toj definiciji struja ima iznos 1 A kada je izmjerena sila od 2×10^{-7} N. Ako uređaj za mjerenje sile napravimo kao neku vrst vage tada možemo kazati: važno struju.
- ♦ Primjeri dugih paralelnih vodiča kroz koje prolaze struje su: vodovi u instalacijama, dalekovodi i sl. Postoje dakako i kratki paralelni vodiči u raznim elektrotehničkim uređajima. Npr. “bus” vodovi u računalima. Proračun polja kratkih vodiča prema gornjim formulama će vrijediti samo za vodiče koji su blizu jedan drugome.

◆ Gibanje vodiča u magnetskom polju

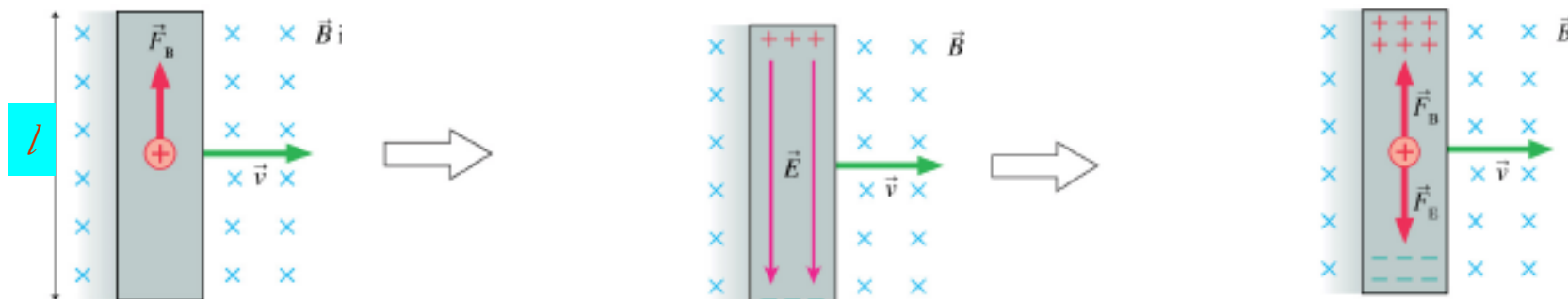
- Polje djeluje silom na naboje

$$F = q \cdot v \cdot B$$

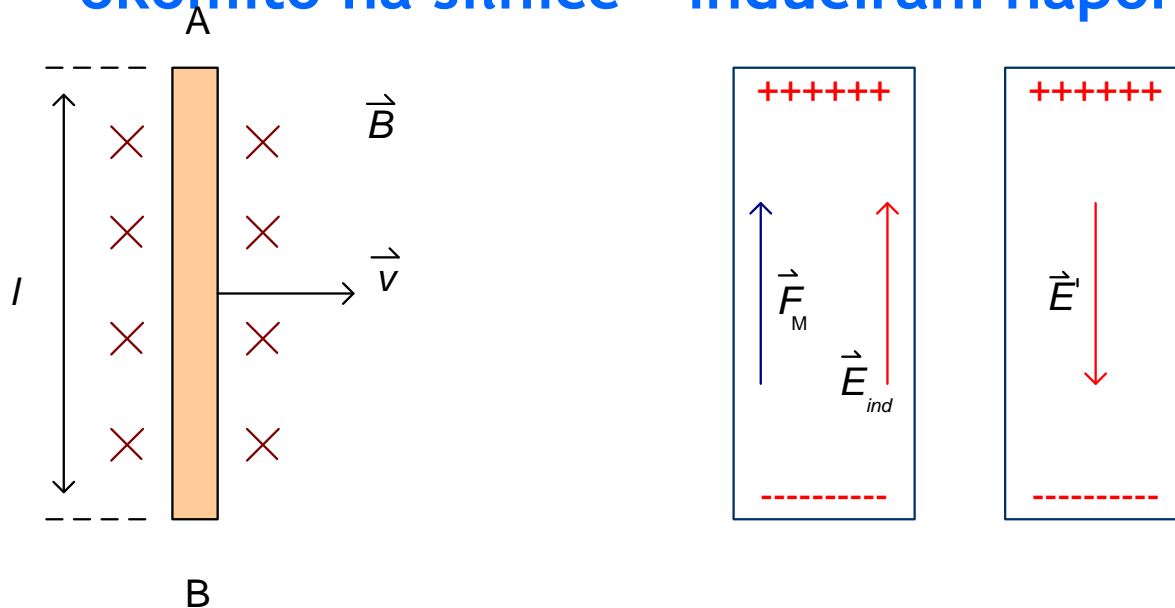
- Naboji se razdvajaju

Michael Faraday
(1791-1867)

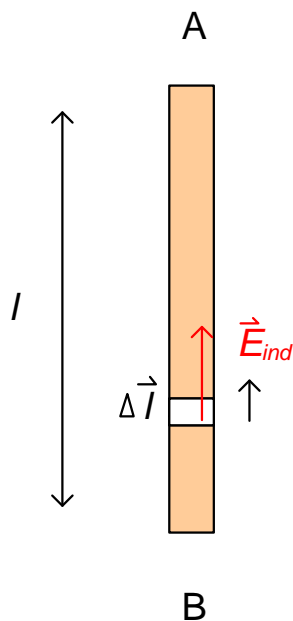

Gibanja štapa u homogenom magnetskom polju okomito na silnice - inducirani napon

$$\vec{F} = Q \cdot (\vec{v} \times \vec{B}) \quad \vec{E}_{ind} = \frac{\vec{F}_m}{Q} = \vec{v} \times \vec{B}$$

Gibanja štapa u homogenom magnetskom polju okomito na silnice - inducirani napon

Polaritet napona možemo odrediti pravilom desne ruke:

- silnice udaraju u dlan
- palac pokazuje smjer brzine
- prsti pokazuju kraj štapa koji se nalazi na višem potencijalu

$$\Delta e = \vec{E}_{ind} \cdot \Delta \vec{l}$$

$$e_{AB} = \sum \Delta e = \sum_B^A \vec{E}_{ind} \cdot \Delta \vec{l} = \vec{E}_{ind} \cdot \vec{l} = (\vec{v} \times \vec{B}) \cdot \vec{l} > 0$$

ELEKTROMAGNETSKA INDUKCIJA

OSNOVE ELEKTROTEHNIKE

Komentar

- ♦ Rad koji obavi sila na elektrone jest

$$A = q \cdot v \cdot B \cdot l$$

- ♦ Između krajeva štapa javlja se razlika potencijala

$$U_{AB} = \frac{A}{q} = v \cdot B \cdot l = E' l$$

- ♦ Ravnoteža se uspostavlja kad je inducirano električno polje E_{ind} jednako električnom polju E' razdvojenih naboja

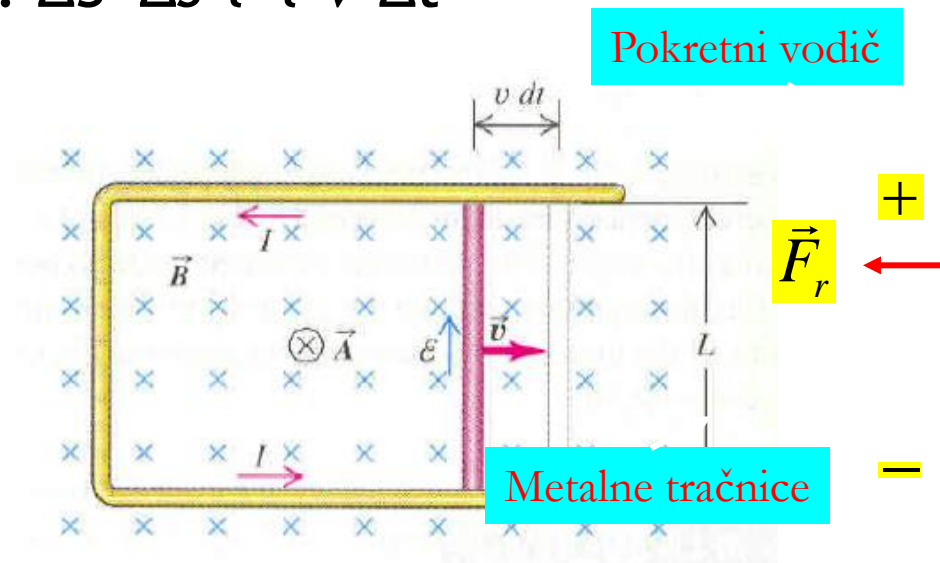

ELEKTROMAGNETSKA INDUKCIJA

OSNOVE ELEKTROTEHNIKE

Razmotrimo sada gibanje vodiča duž metalnih tračnica

- Vodič je izvor napona
- Zatvara se strujni krug
- U Δt put vodiča je $\Delta s = v \cdot \Delta t$
- Površina je: $\Delta S = \Delta s \cdot l = l \cdot v \cdot \Delta t$

Možemo pisati:

$$|U_{ind}| = v \cdot B \cdot l = \frac{v \cdot B \cdot l \cdot \Delta t}{\Delta t} = \frac{B \Delta S}{\Delta t} = \frac{\Delta \Phi}{\Delta t}$$

- Posljedica: **PROMJENA** toka uzrokuje inducirani napon

Polaritet induciranog napona: Lenzovo pravilo

- Magnetski učinci induciranog napona (struje) se protive promjeni toka (uzroku koji ih je stvorio)
  - Smjer sile **F_r** na vodič je suprotan brzini **v**

- Faradayev zakon:

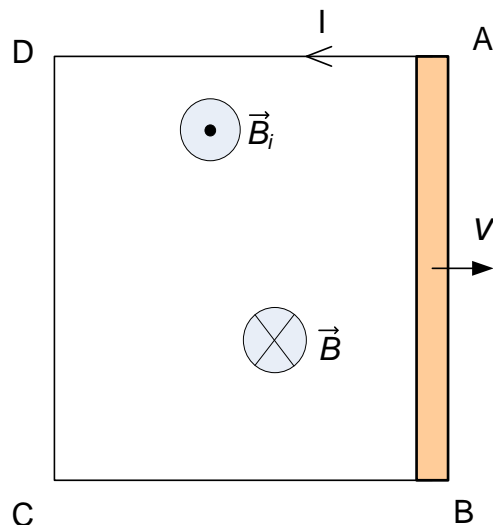
$$U_{ind} = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t} = -\frac{d\Phi}{dt}$$

Heinrich Friedrich Emil Lenz
(1804-1865)

Komentar: Inducirani napon u petlji - Faradayev zakon

Petlja vodljiva

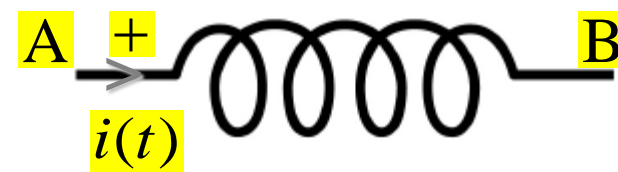
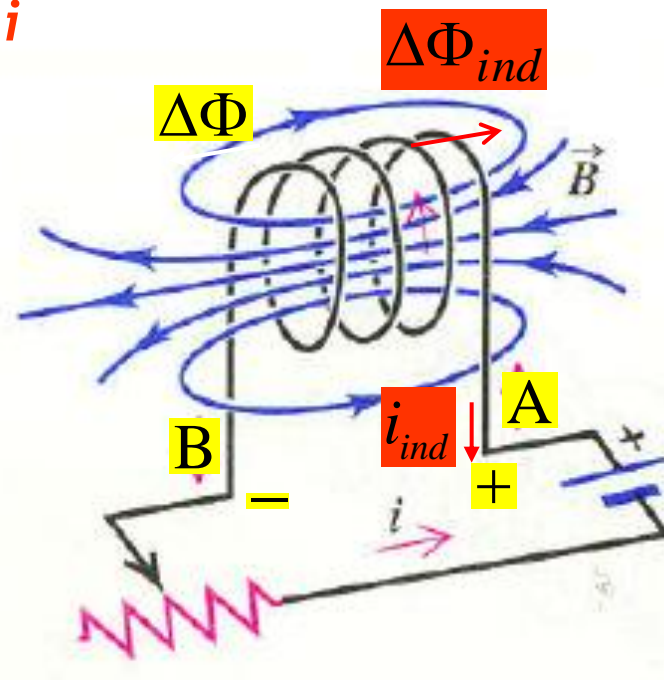

- Štap se giba u smjeru brzine v
- $e_{AB} > 0$ se pojavljuje kao EMS, dakle kao napon izvora
- e_{AB} će potjerati struju I
- Struja I stvorit će u okolnom prostoru inducirano magnetsko polje, čiji će se tok suprotstavljati magnetskom toku $\Delta\Phi$

$\Delta\Phi$ raste pa se inducirana struja I nastoji suprotstaviti promjenama.

Zavojnica - Polaritet induciranog napona

- U zavojnicu u točku A ulazi rastuća struja i
- Tok kroz zavojnicu raste
- Zavojnica se opire rastu toka
- Inducira se struja i_{ind} koja nastoji poništiti rast toka
- Zavojnica se ponaša kao izvor.
- i_{ind} teče od B prema A (izlazi na točki A iz zavojnice)
- Na mjestu gdje i_{ind} izlazi iz zavojnice je točka višeg potencijala.
- Inducirani napon $U_{AB} > 0$

Komentar: Inducirani napon u petlji - Faradayev zakon

Lenzov zakon (pravilo):

Inducirani napon ima takav polaritet da nastoji poništiti svoj uzrok.

U diferencijalnom obliku Faradayev zakon glasi:

$$e = - \frac{d\Phi}{dt}$$

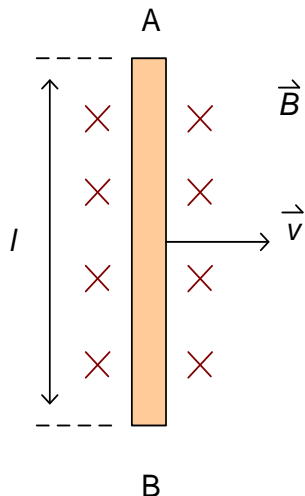
Inducirani napon (inducirana elektromotorna sila) u zatvorenoj konturi jednaka je negativnoj promjeni magnetskog toka koji je obuhvaćen tom konturom.

Između smjera obilaska konture (pozitivni referentni smjer induciranog napona) i smjera pozitivnog referentnog toka vrijedi pravilo desne ruke: prsti određuju smjer obilaska konture, a palac smjer pozitivnog toka.

Primjer 5

Ravni vodič (štap) duljine 20 cm giba se brzinom 15 m/s okomito na silnice magnetskog polja gustoće toka (indukcije) 1,2 T. Koliki će se napon pojaviti (inducirati) na krajevima vodiča? Koja je točka (A ili B) na višem potencijalu?

Primjer 5 - Rješenje

Ako je zadovoljen uvjet međusobne okomitosti smjera gibanja štapa i magnetskih silnica inducirani napon na krajevima štapa je:

$$U_{ind} = Blv, U_{ind} = 3,6 \text{ V}$$

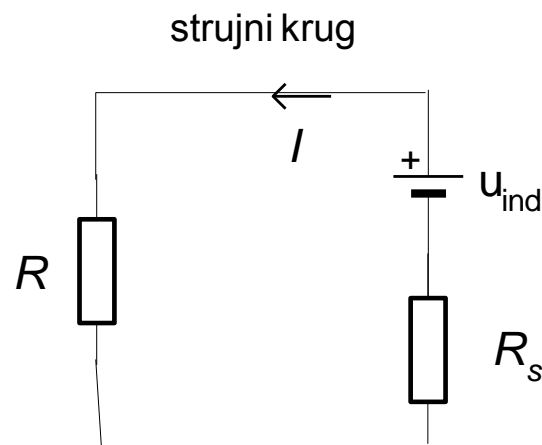
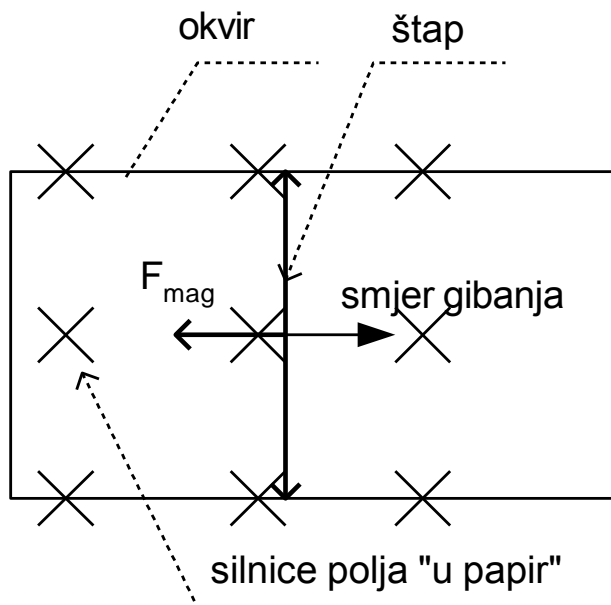
Po pravilu desne ruke točka A je na višem potencijalu

$$U_{AB} = 3,6 \text{ V}$$

Primjer 6

Vodljivi štap duljine 10 cm klizi brzinom 9 m/s po vodljivom okviru u magnetskom polju gustoće toka (indukcije) 1T. Kolika je magnetska sila na štap ako je ukupan otpor (okvira i štapa) 150 mΩ?

Primjer 6 - Rješenje

Primjer 6 - Rješenje (nastavak 1)

- ◆ Ovo je primjer strujnog kruga u kojem je inducirani napon na krajevima štapa izvor napona, otpor štapa je unutarnji otpor izvora, a otpor okvira vanjski otpor. Treba zapaziti da se vanjski otpor tj. otpor okvira povećava kako se štap pomiče. Rješenje odgovara trenutku kad je ukupni otpor kruga $R_{uk} = 150 \text{ m}\Omega$.
- ◆ Najprije valja izračunati inducirani napon, a onda Ohmovim zakonom struju:

$$U_{ind} = Blv, \quad U_{ind} = 0,9 \text{ V}, \quad I = U_{ind}/R_{uk}, \quad I = 6 \text{ A}$$

Primjer 6 - Rješenje (nastavak 2)

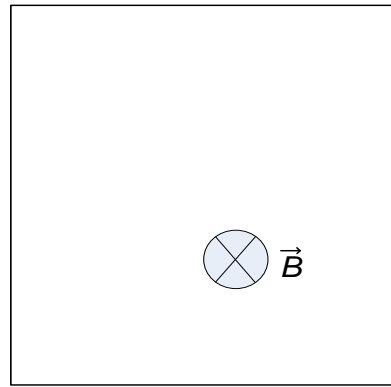
- ◆ Na štap protjecan strujom $I = 6 \text{ A}$ koji se giba u magnetskom polju djeluje magnetska sila:

$$F_m = BIl, F_m = 0,6 \text{ N}$$

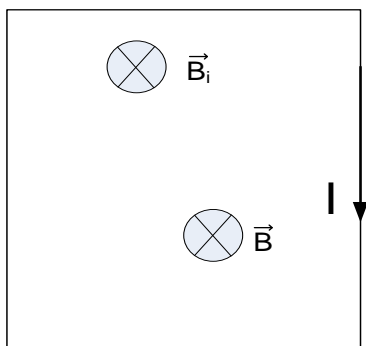
- ◆ Ovu, magnetsku silu, moramo savladavati prilikom pomicanja štapa. Time trošimo mehaničku energiju koja se pretvara u električnu, a ta se onda troši na zagrijavanje otpora.
- ◆ U ovom zadatku je prikazan jednostavni uređaj za proizvodnju el.energije (generator).
- ◆ Umjesto pravocrtnog gibanja pogodnom konstrukcijom se postiže isti efekt, ali pri kružnom gibanju štapa (rotacioni strojevi)

Primjer 7

Okomito kroz površinu kvadratnog zavoja načinjenog od vodiča prolazi homogeno magnetsko polje indukcije 1 T. Stranica zavoja je $a=4$ cm a otpor zavoja je $0,1 \Omega$. Ako se magnetsko polje smanji linearno na nulu unutar 2 ms odrediti iznos i smjer inducirane struje.

Primjer 7 - Rješenje

Zbog smanjenja magnetske indukcije inducirani napon će protjerati induciranu struju koja će stvoriti inducirano magnetsko polje B_i istog smjera kao i B . Smjer struje prikazan je na slici.

$$\Phi = BS = Ba^2 = 1,6 \cdot 10^{-3} \text{ Vs}$$

$$\Delta \Phi = 0 - \Phi = -\Phi$$

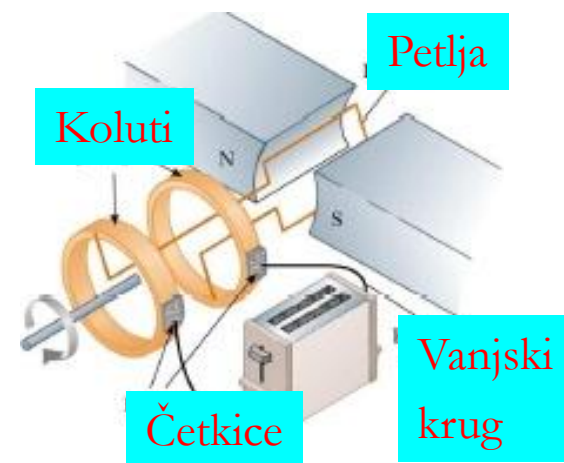
$$U_{ind} = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t} = -\frac{d\Phi}{dt}$$

$$I = \frac{U_{ind}}{R}$$

$$I = 8 \text{ A}$$

Generator sinusnog napona

- ◆ Petlju okrećemo u vanjskom polju
  - Inducira se napon u petlji
  - Krajevi petlje su spojeni na kolute koji rotiraju s petljom
  - Vanjski krug je spojen preko fiksnih četkica koje su u kontaktu s kolutima

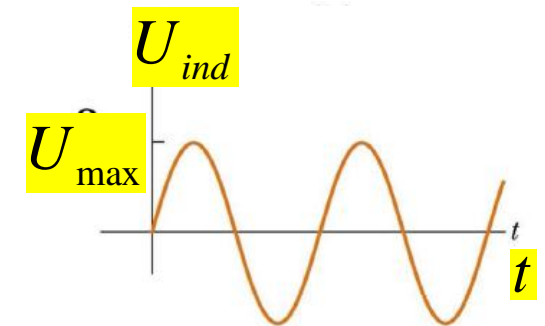
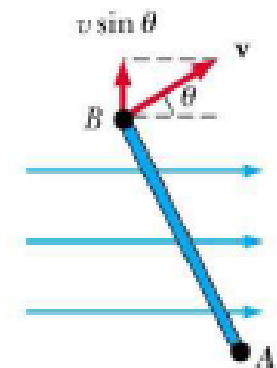
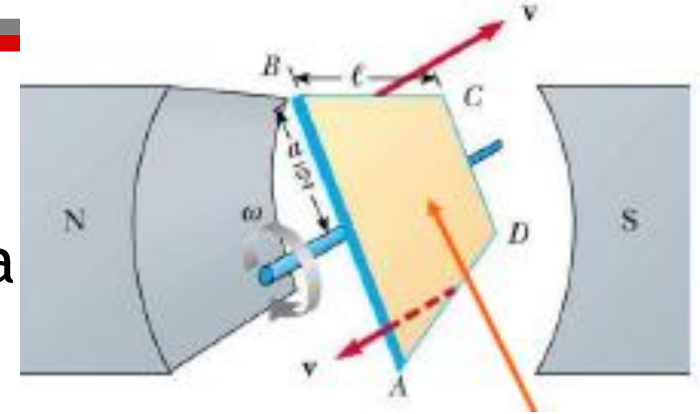

ELEKTROMAGNETSKA INDUKCIJA

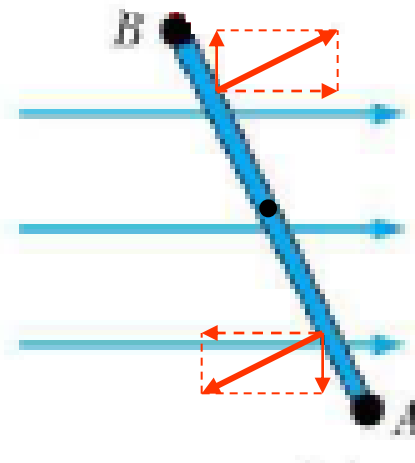
- ◆ Napon se inducira u dijelovima BC i DA
  - Komponenta brzine okomita na BC je $v_{\perp} = v \sin \theta$
  - U dijelu BC se inducira napon $U_{BC} = Blv_{\perp} = Blv \sin \theta$
  - U dijelu DA se inducira isti napon, pa je ukupni napon $U = 2Blv \sin \theta$
  - Vrijedi:

$$v = r\omega = \frac{a}{2}\omega; \theta = \omega t \Rightarrow U_{ind} = Bla\omega \sin \omega t$$

Zašto se napon ne inducira u dijelovima AB i CD ?

- Od središta vrtnje do kraja B vodiča $v_{\perp}$ je u smjeru prema gore a od središta vrtnje do kraja A vodiča $v_{\perp}$ je u smjeru prema dolje
- Doprinosi induciranom naponu se poništavaju
- Isto vrijedi za vodič CD

Primjer 8

Svitak od 200 zavoja površine presjeka 20 cm^2 rotira oko osi okomite na silnice homogenog magnetskog polja gustoće toka $1,2 \text{ T}$. Kojeg je oblika napon induciran u svitku. Ako svitak u svakoj sekundi učini 5 okretaja, odredite najveću vrijednost (amplitudu) induciranog napona.

Primjer 8 - Rješenje

- ♦ Rješenje: Rotaciono gibanje svitka u magnetskom polju ima veliki praktički značaj za proizvodnju električne energije. Napravljeni su generatori od onog malog, na biciklu snage nekoliko W, pa do ogromnih u hidro i termoelektranama snage više stotina MW (milijuna vata). Prilikom okretanja svitka promjenjivi magnetski tok koji prolazi kroz svitak se mijenja po sinusnom zakonu.

Primjer 8 - Rješenje (nastavak 1)

- ♦ Derivacijom promjenjivog sinusnog toka dobiva se vremenski promjenjivi sinusoidni napon koji popularno nazivamo: **izmjenični napon** (eng. kratica: AC od alternatnig current). Taj napon vremenski gledano mijenja svoj iznos i polaritet pa uvodimo pojam trenutne vrijednosti. Grafički prikaz momentalnih vrijednosti naziva se valni oblik. Dakle, naš napon ima **sinusni valni oblik**.
- ♦ Ovisno o broju okretaja koje svitak učini u jedinici vremena mijenjaju se dvije značajke induciranog napona: **frekvencija i amplituda**. Kod kružnog gibanja pri jednom okretaju učini se kut od 2π radijana odnosno 360° i opisuje se jedna sinusoida. Ako se u jednoj sekundi načini 5 okretaja znači da se u sekundi učini kut od 10π radijana. Kutna brzina ω je onda $\omega = 10\pi$ radijana/s. Ovaj napon u jednoj sekundi 5 puta opisuje sinusoidu tj. ponavlja se 5 puta pa mu je frekvencija $f = 5$ Hz. Općenito je kutna brzina $\omega = 2\pi f$

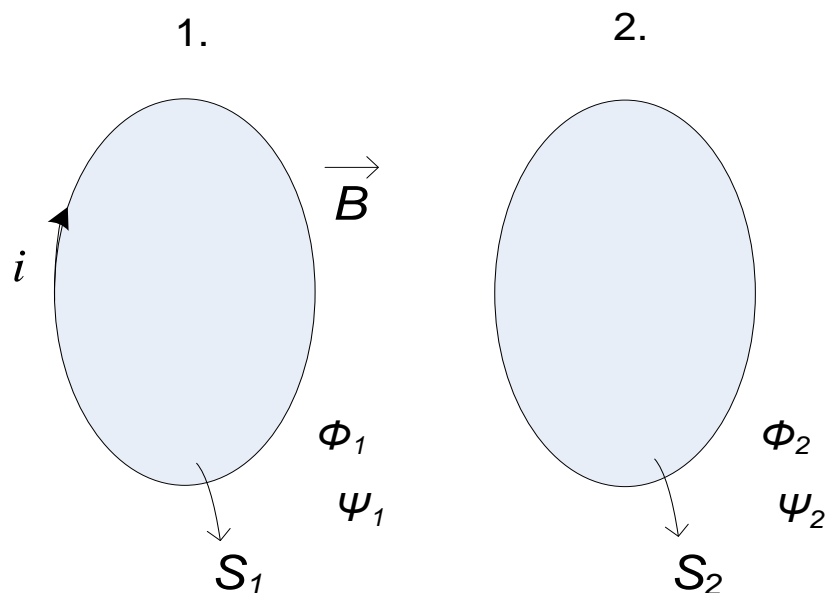
Primjer 8 - Rješenje (nastavak 2)

- ♦ Amplituda induciranog napona iznosi

$$U_m = N \cdot \omega \cdot B \cdot S \quad U_m = 15.08 \text{ V}$$

- ♦ U prikazu generatora sinusnog napona je površina petlje $S=a \cdot l$.
- ♦ Napomena: *Europski standard za proizvodnju električne energije je frekvencija od 50 Hz. To znači da svi generatori uključeni u jedinstveni elektroenergetski sustav proizvode izmjenični napon te frekvencije.*

POJAM NAPONA SAMOINDUKCIJE I MEĐUSOBNE INDUKCIJE

- Površina S_1 omeđena je petljom kroz koju prolazi struja i .
- Struja i u svakoj točki okolnog prostora stvara odgovarajuću magnetsku indukciju B , pa tako i na svakoj točki površine S_1 i S_2 .

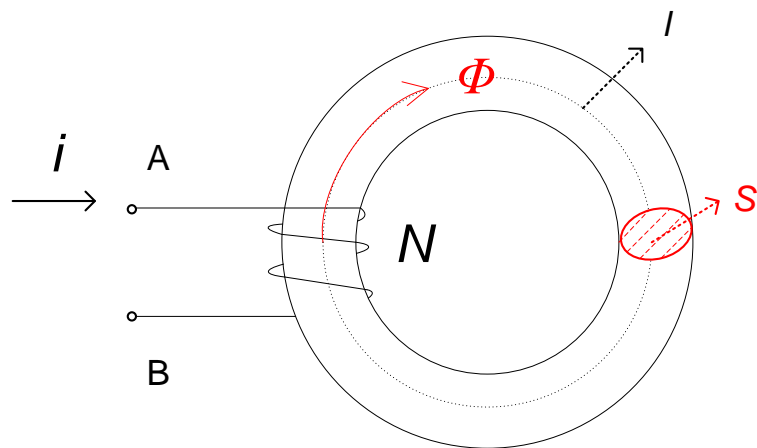
- Kroz površinu S_1 (odnosno S_2) prolazi odgovarajući magnetski tok Φ_1 (odnosno Φ_2).
- Magnetski tokovi Φ_1 i Φ_2 mogu biti obuhvaćeni (ulančeni) s više zavoja. Takav obuhvaćeni (ulančeni tok) označavamo s Ψ . U prvoj petlji imamo Ψ_1 , a u drugoj Ψ_2 .

POJAM NAPONA SAMOINDUKCIJE I MEĐUSOBNE INDUKCIJE

OSNOVE ELEKTROTEHNIKE

- ♦ Ukoliko se struja promjeni, promijenit će se, Φ_1 i Ψ_1 u prvoj petlji te Φ_2 i Ψ_2 u drugoj. Zbog promjene toka kroz petlje inducirat će se odgovarajući napon.
- ♦ U prvoj petlji je do promjene toka došlo kao posljedica vlastite struje petlje (strujnog kruga). Ovakvu pojavu kad se u petlji inducira napon kao posljedica promjene struje vlastite petlje nazivamo **pojavom samoindukcije**, a inducirani napon nazivamo **naponom samoindukcije**.
- ♦ Promjena struje u prvoj petlji uzrokovat će i promjenu ulančenog (obuhvaćenog) toka u drugoj petlji, zbog toga će se u drugoj petlji inducirati odgovarajući napon. Ovakvu pojavu kad se u jednoj petlji inducira napon kao posljedica promjene struje u drugoj petlji nazivamo **pojavom međusobne indukcije**, a napon **naponom međuindukcije**.

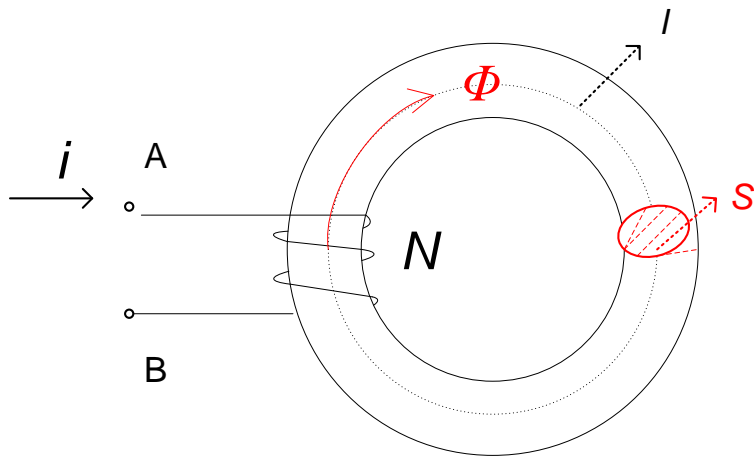
Torus površine presjeka S i srednje duljine l s koeficijentom permeabilnosti μ_0 obuhvaćen je sa N zavoja (zavojnica).

Struja ulazi na A označeni kraj zavojnice. Kao posljedica struje u torusu postoji magnetsko polje $\vec{B}$ i odgovarajući tok Φ čiji smjer po pravilu desne ruke vidimo na slici.

Tok Φ prolazi kroz N zavoja žice, dakle obuhvaćeni (ulančeni) tok Ψ iznosi:

$$\Psi = N \Phi = NBS = N\mu_0 \frac{Ni}{l} S = k i$$

gdje je k konstanta.

Ako struja i poraste, porast će i ulančeni tok Ψ te će se inducirati napon samoindukcije e_s . Pozitivni smjer napona, dakle obilaska petlje (zavojnice) je u smjeru struje od točke A do točke B. Budući da se zavojnica ponaša kao izvor i napon samoindukcije predstavlja EMS (elektromotornu silu), dobijemo:

$$e_s = - \frac{d\Psi}{dt} = u_{BA}$$

Zbog pretpostavke o porastu struje i , porast će i prirast toka $d\Psi$ (prirast je veći od 0) te je napon u_{BA} negativan. Dakle, $u_{BA} < 0$, iz čega slijedi da je $u_{AB} > 0$. Kad bi mogla poteći struja zbog induciranog napona, ona bi potekla kroz izvor (zavojnicu) od točke B prema točki A.

$$\Psi = N\Phi = NBS = N\mu_0 \frac{Ni}{l} S = \text{nešto} \cdot i = ki$$

Vidimo da postoji odnos između Ψ i i . To **nešto** ovisi samo o geometriji prostora kroz koji prolaze magnetske silnice i svojstvu materijala (μ_0). To **nešto** nazivamo **koeficijent samoindukcije L** ili **kraće induktivitet L**.

$$L = \frac{\Psi}{i}$$

$$e_s = U_{ba} = - \frac{d\Psi}{dt} = - \frac{d(Li)}{dt} = - L \frac{di}{dt}$$

Napon samoindukcije možemo izraziti strujom koja ga je prouzročila i koeficijentom L, a da veličine magnetskog polja ne moramo znati.

Izračunavanje induktiviteta- primjer torusa

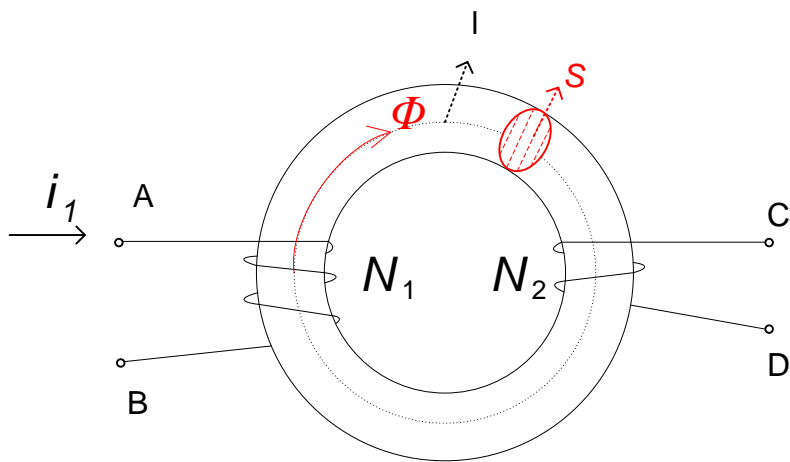
$$L = \frac{\Psi}{i} = \frac{N \cdot \mu_o \cdot \frac{Ni}{l} \cdot S}{i} = \frac{N^2}{\frac{l}{\mu_o} \cdot \frac{1}{S}}$$

Pri tome je magnetski otpor R_m :

$$R_m = \frac{l}{\mu_o} \cdot \frac{1}{S}$$

Dakle induktivitet L je:

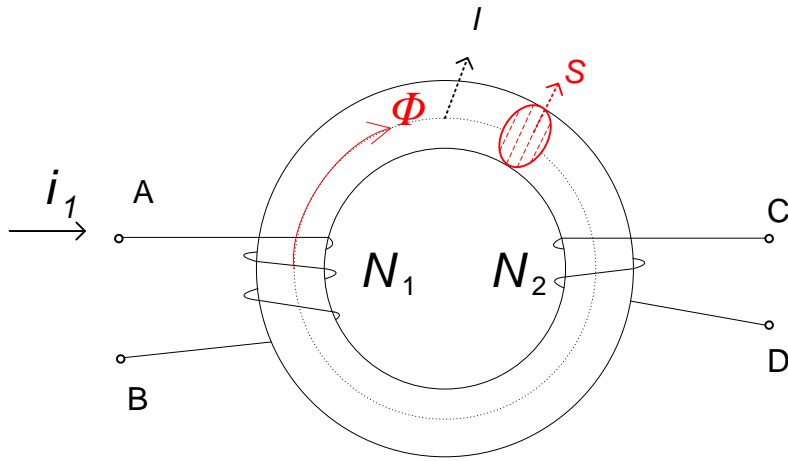
$$L = \frac{N^2}{R_m}$$

Struja i_1 ulazi na A označeni kraj prve zavojnice i stvara odgovarajući tok Φ
Tok Φ prolazi kroz N_1 zavoja prve zavojnice, ali i N_2 zavoja druge zavojnice

U drugoj zavojnici postoji obuhvaćeni (ulančeni) tok Ψ_{12} (indeks 1 označava uzrok ulančenog toka, a to je struja i_1 ; indeks 2 označava mjesto gdje ulančeni tok promatramo, a to je druga zavojnica).

Promjena struje i_1 uzrokuje i promjenu Ψ_{12} . Zbog toga se u drugoj zavojnici inducira napon međusobne indukcije (međuindukcije) e_m .

$$e_m = - \frac{d\Psi_{12}}{dt}$$

$$\Psi_{12} = N_2 \Phi = N_2 B S = N_2 \mu_0 \frac{N_1 i_1}{l} S = k \cdot i_1 = \text{nešto} \cdot i_1$$

To **nešto** ovisi samo o geometriji prostora kroz koji prolaze magnetske silnice i karakteristici materijala (μ_0). To **nešto** nazivamo **koeficijent međusobne indukcije M** ili kraće **međuiduktivitet M** .

$$M_{12} = \frac{\psi_{12}}{i_1}$$

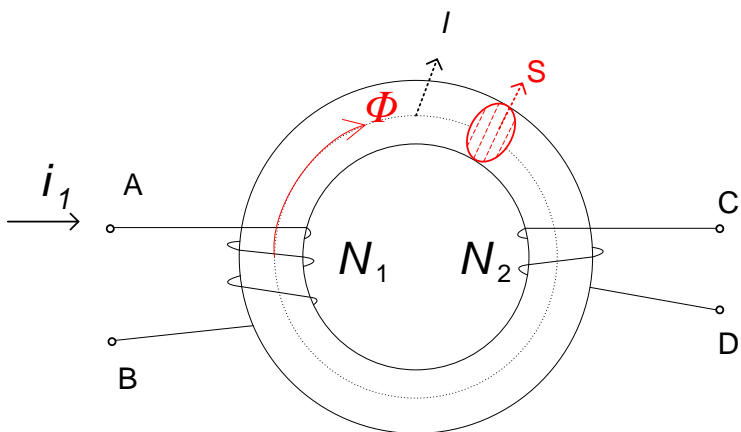
$$e_m = - \frac{d\psi_{12}}{dt} = - \frac{d(M_{12}i_1)}{dt} = - M_{12} \frac{di_1}{dt}$$

Napon međuidukcije možemo izraziti strujom koja ga je prouzročila (i_1) i koeficijentom M_{12} , a da veličine magnetskog polja ne moramo znati.

Izračunavanje međuinduktiviteta - primjer torusa

$$M_{12} = \frac{\Psi_{12}}{i_1} = \frac{N_2 \cdot \mu_o \cdot \frac{N_1 i_1}{l} \cdot S}{i_1} = \frac{N_1 N_2}{\frac{1}{\mu_o} \cdot \frac{l}{S}}$$

$$M_{12} = \frac{N_1 \cdot N_2}{R_m}$$

Uočimo da je magnetski otpor R_m isti i za induktivitet i za međuinduktivitet jer magnetske silnice prolaze kroz isti prostor.
Vrijedi:

$$L_1 = \frac{N_1^2}{R_m} \quad L_2 = \frac{N_2^2}{R_m}$$

$$M_{12}^2 = L_1 \cdot L_2$$

$$M_{12} = M_{21} = M$$

$$M = \sqrt{L_1 L_2}$$

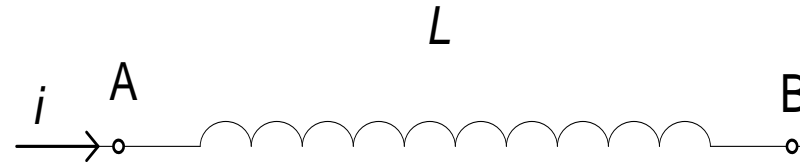
Opći slučaj:

$$M = k\sqrt{L_1 L_2}$$

$$0 \leq k \leq 1$$

NAPON SAMOINDUKCIJE I PAD NAPONA NA INDUKTIVITETU

Induktivitet je bitan parametar strujnih krugova

Napon samoindukcije e_s se ponaša kao izvor (dakle kao EMS) po je po definiciji mjesto na kojem struja izlazi na višem potencijalu nego mjesto gdje struja ulazi.

Induktivitet možemo smatrati trošilom u strujnom krugu. **Pad napona na trošilu** u_L definiramo kao potencijal točke gdje struja ulazi prema potencijalu točke gdje struja izlazi.

$$e_s = - L \frac{di}{dt} = u_{BA} \qquad u_L = u_{AB} = - u_{BA} = - e_s = L \frac{di}{dt}$$

Promjenu energije definiramo kao ($p(t)$) je trenutna snaga)

$$\Delta W = p(t) \cdot \Delta t$$

Ukoliko prelazimo na infinitezimalne dijelove tada Δ zamijenjujemo s diferencijalom d

$$dW = p(t) \cdot d(t)$$

U elektrotehnici se trenutna snaga izražava produktom trenutnog napona i struje:

$$dW = u(t) \cdot i(t) dt$$

Zamjenom $u(t)$ s izrazom za pad napona na induktivitetu dobijemo:

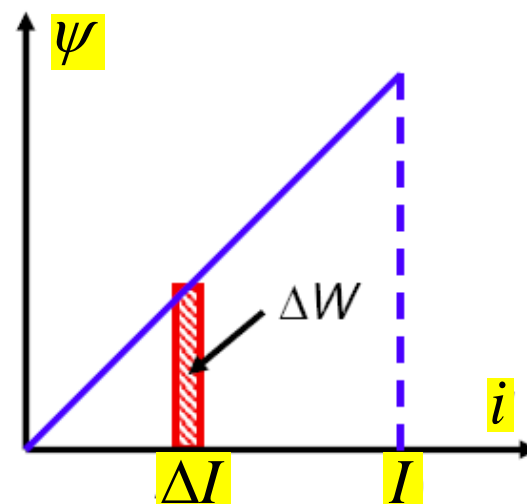
$$dW = i(t) \cdot L \frac{di}{dt} \cdot dt = i(t) \cdot L \cdot di$$

- Promjena energije:

$$\Delta W = p(t)\Delta t = u(t) \cdot i(t) \cdot \Delta t = i \cdot L \frac{\Delta i}{\Delta t} \cdot \Delta t = i \cdot L \cdot \Delta i = \psi \cdot \Delta i$$

- Ukupna energija

$$W = \sum \Delta W = \int_0^I i \cdot L di = L \frac{I^2}{2}$$

Ukupna energija akumulirana u induktivitetu L (dakle torusu koji taj induktivitet predstavlja) je suma doprinosa dW od trenutka kad je **struja** kroz zavojnicu bila **0** (nije postojalo magnetsko polje), do trenutka kad je **struja** poprimila iznos I (za taj iznos postoji magnetsko polje).

$$W = \int_{i=0}^{i=I} i(t) L di = L \frac{I^2}{2}$$

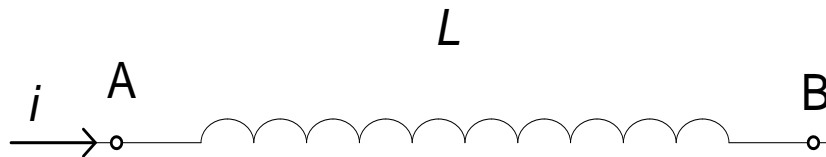
U torusu je akumulirana **magnetska energija**.

Akumulirana magnetska energija je ovisna o kvadratu trenutne vrijednosti struje.

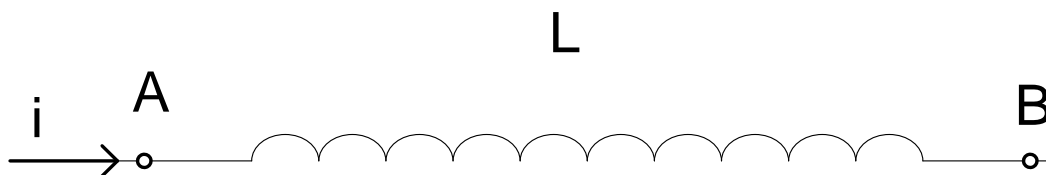
$$W = L \frac{I^2}{2}$$

Induktivitetom prikazujemo u strujnom krugu pohranjenu (akumuliranu) magnetsku energiju.

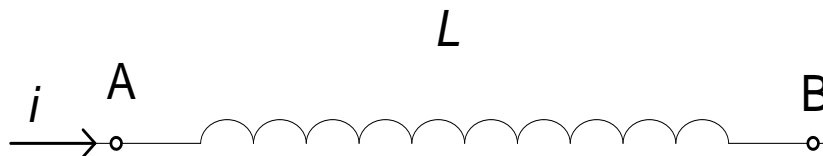
- Energija se ne može trenutno povećati jer bi za to trebala beskonačna snaga.
- Zbog toga nije moguće da se struja kroz induktivitet trenutno poveća.
- Time možemo objasniti i Lenzov zakon koji govori da se inducirani napon želi poništiti svoj uzrok.

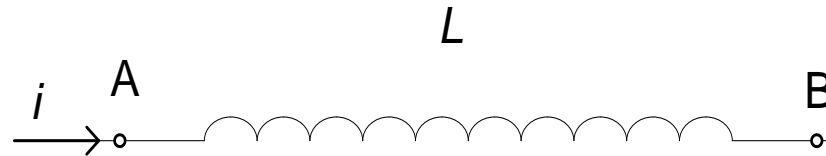
- ♦ U trenucima kad struja i kroz induktivitet raste, u njemu se povećava magnetska energija (električna energija pretvara se u magnetsku) i induktivitet se ponaša kao trošilo ($u_{AB} > 0$).
- ♦ U trenucima kad struja i kroz induktivitet opada, u njemu se smanjuje magnetska energija (magnetska energija se pretvara u električnu) i induktivitet se ponaša kao izvor (napon $u_{AB} < 0$, $u_{BA} > 0$).
- ♦ U trenucima kad je struja i konstantna, tada je napon $u_{AB} = 0$, nema promjene magnetske energije.

Primjer 9

Svitak induktiviteta $L=1$ H protjecan je strujom $I=1$ A. Koliki se napon inducira na krajevima svitka, ako se struja linearno smanji na nulu u vremenu $\Delta t=100$ ms? Koliko napona «otpada» na pojedini zavoj ako zavojnica ima $N=100$ zavoja? Krajeve svitka označimo s **A** i **B**. Struja ulazi u stezaljku označenu s **A**. Koji je polaritet induciranog napona?

♦ Primjer 9 - Rješenje

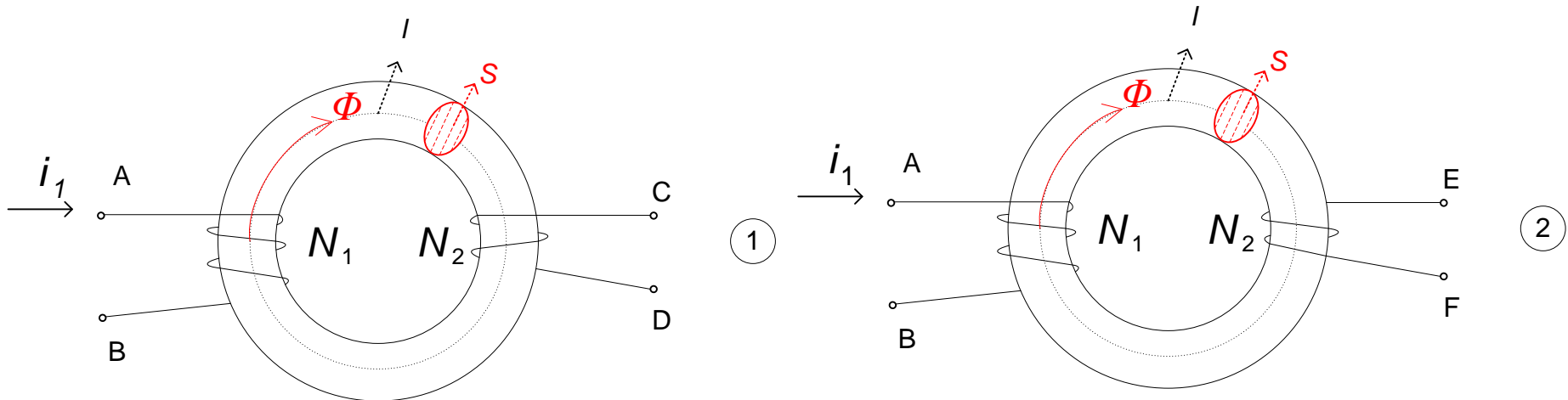

$$u_L = u_{AB} = - u_{BA} = - e_s = L \frac{\Delta i}{\Delta t}$$

$U_{AB} = -10 \text{ V}$, po svakom zavoju se inducira 0,1 V

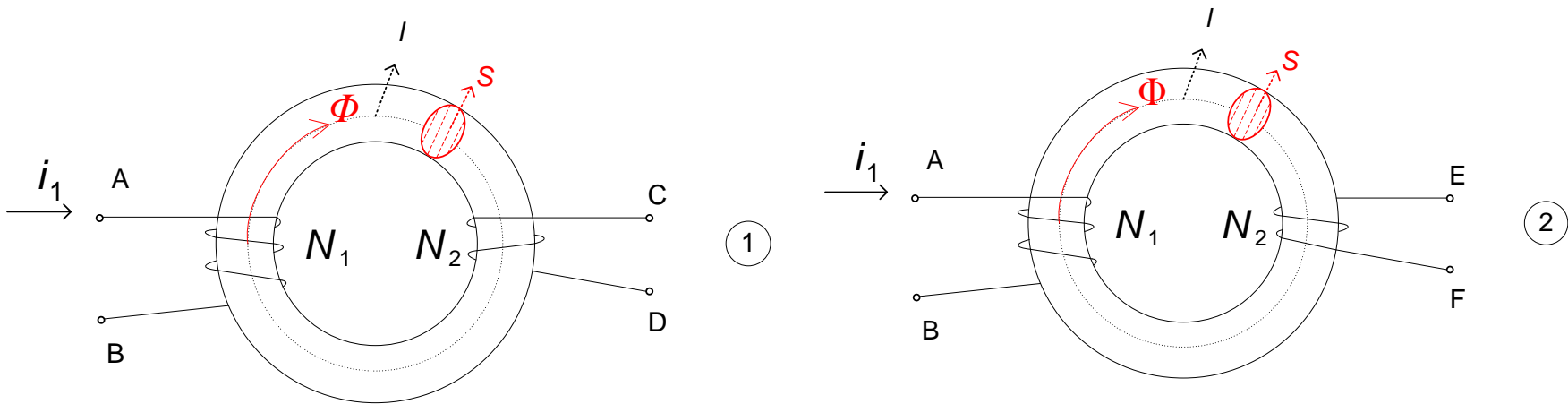
- ♦ **Komentar:** s obzirom da struja opada, promjena struje je negativna

OVISNOST POLARITETA NAPONA MEĐUINDUKCIJE O SMJERU NAMATANJA ZAVOJNICE

Pretpostavimo da iznos struje i_1 raste. Kao posljedica toga raste i tok Φ i ulančeni tok Ψ_{12} u drugoj zavojnici. Tok Φ je isti u oba slučaja (slučaj 1 i slučaj 2). U zavojnici N_2 inducirat će se u oba slučaja odgovarajući napon međusobne indukcije koji će se po Lenzovom zakonu suprotstaviti promjeni. Dakle kroz zavojnicu N_2 bi trebala poteći inducirana struja koja bi stvorila magnetski tok u suprotnom smjeru od toka stvorenog strujom i_1 .

OVISNOST POLARITETA NAPONA MEĐUINDUKCIJE O SMJERU NAMATANJA ZAVOJNICE

Prije smo ustanovili da je u prvoj zavojnici zbog samoindukcije $u_{AB} > 0$. Kad bi mogla poteći struja zbog induciranog napona, ona bi potekla kroz izvor (zavojnicu) od točke B prema točki A.

Analizirajmo inducirani napon međuindukcije u drugoj zavojnici.

U **slučaju 1** inducirana struja bi trebala teći od **točke D** prema **točki C** i napon u_{CD} bi bio **pozitivan** budući da se zavojnica ponaša kao **izvor**.

U **slučaju 2** inducirana struja bi trebala teći od **točke E** (koja odgovara **točki C** u prvom slučaju) prema **točki F** (koja odgovara **točki D** u prvom slučaju) i napon u_{FE} bi trebao biti **pozitivan** budući da se zavojnica ponaša kao **izvor**.

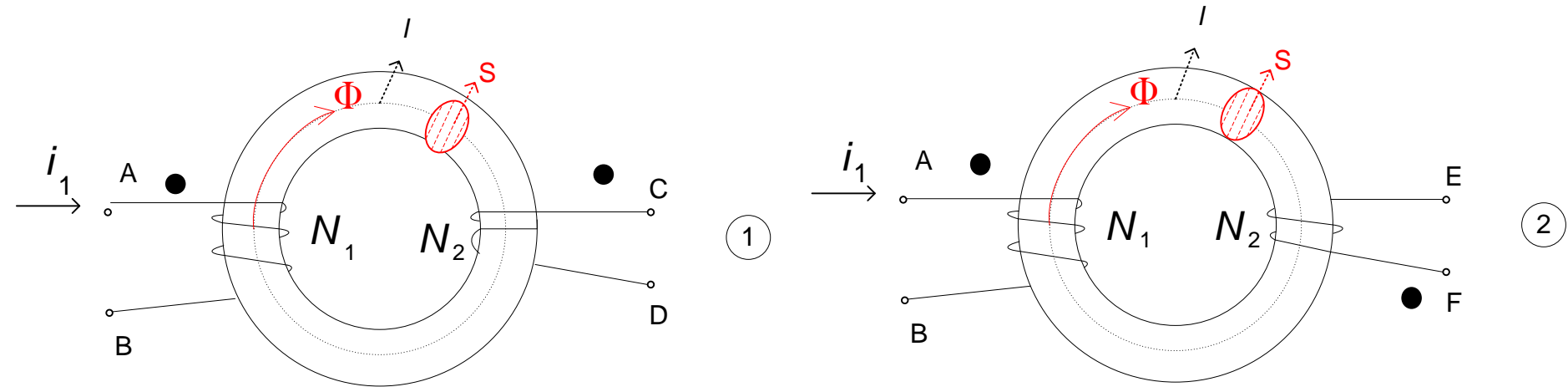
OVISNOST POLARITETA NAPONA MEĐUINDUKCIJE O SMJERU NAMATANJA ZAVOJNICE

Zaključak: *polaritet napona međusobne indukcije ovisi o smjeru namatanja zavojnice.*

Problem namatanja zavojnice rješava se sljedećim pravilom:

- ◆ Označimo punim kružićem točku gdje struja ulazi u ***Zavojnicu 1.***
- ◆ Po pravilu desne ruke odredit će se smjer toka Φ .
- ◆ Odredimo punim kružićem točku ***Zavojnice 2*** gdje bi struja trebala ulaziti da se stvori tok u istom smjeru.
- ◆ Polaritet induciranog napona između označene točke i neoznačene točke prve zavojnice (napon samoindukcije) i druge zavojnice (napon međuindukcije) bit će isti.

OVISNOST POLARITETA NAPONA MEĐUINDUKCIJE O SMJERU NAMATANJA ZAVOJNICE

U prvom slučaju označene točke su A i C, u drugom slučaju su to točke A i F.

Slučaj 1

$$e_s = -L \frac{di_1}{dt} = u_{BA}$$

$$e_m = -M_{12} \frac{di_1}{dt} = u_{DC}$$

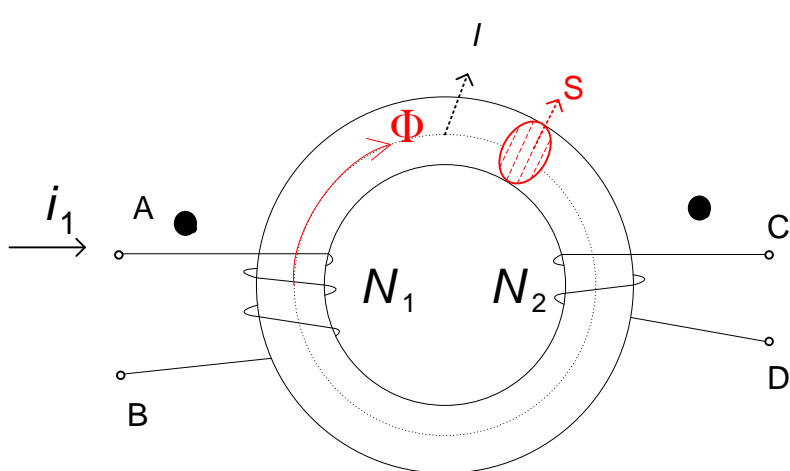
Slučaj 2

$$e_s = -L \frac{di_1}{dt} = u_{BA}$$

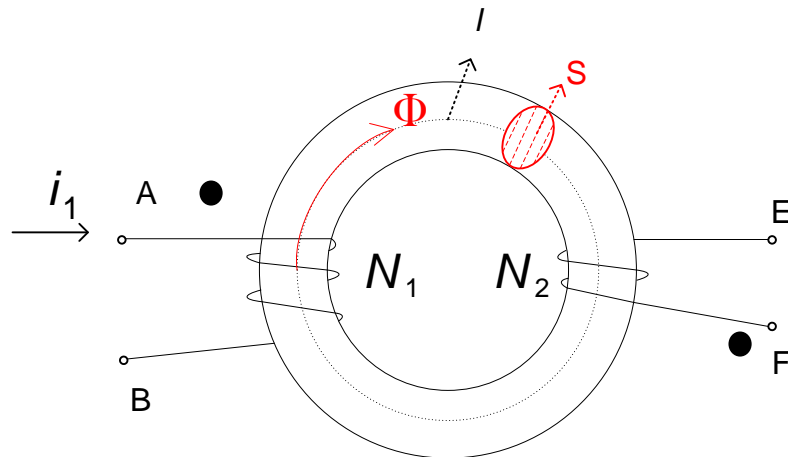
$$e_m = -M_{12} \frac{di_1}{dt} = u_{EF}$$

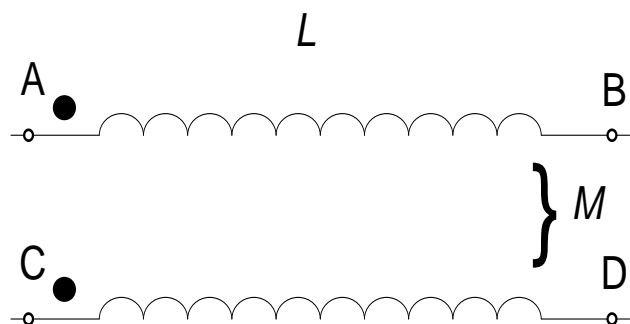
SIMBOLIČKI PRIKAZ INDUKTIVITETA I MEĐUINDUKTIVITETA

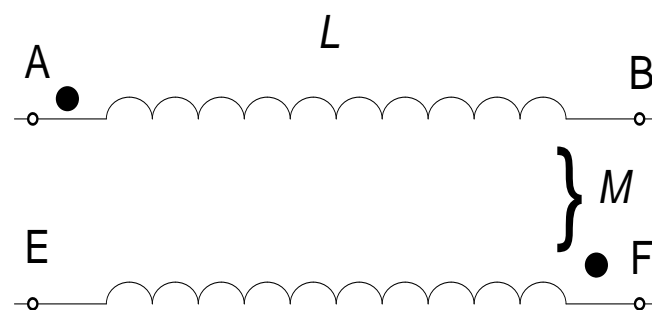
1

2

1

2

Komentar

- ◆ Inducirani napon međuindukcije ovisi o smjeru namatanja zavojnice
- ◆ Na principu napona međuindukcije radi transformator: transformira odgovarajući napon i struju primara (primarne zavojnice) na odgovarajući napon i struju sekundara (sekundarne zavojnice)
- ◆ Induktivitet i međuinduktivitet su elementi strujnih krugova
- ◆ U okviru OE koristit ćemo većinom induktivitet L

Kroz dva duga paralelna ravna vodiča duljine $l=10$ m razmaknuta na udaljenost $d=1$ m teku struje istoga iznosa. Vodiči djeluju jedan na drugoga silom od $2 \cdot 10^{-6}$ N. Kolika je struja vodiča?

Rješenje: $I = 1$ A

Avion leti horizontalno brzinom od 900 km/h. Raspon krila aviona je 48 m a vertikalna komponenta Zemljinog magnetskog polja je $5 \cdot 10^{-5}$ T. Odrediti inducirani napon između krajeva krila.

Rješenje: $|u_{\text{ind}}| = 0,6 \text{ V}$

Metalni štap duljine 2m giba se u homogenom magnetskom polju indukcije 0,1 T brzinom 5m/s. Štap, magnetska indukcija i brzina su međusobno okomiti. Štap je zanemarivog otpora a na njega je spojen otpor od 5Ω . Odrediti:

- a) Struju kroz otpor
- b) Silu kojom je potrebno djelovati na štap da bi se štap gibao.
- c) Snagu kojom se obavlja gibanje štapa.

Rješenja: a) $I = 0,2 \text{ A}$ b) $F = 0,04 \text{ N}$ c) $P = 0,2 \text{ W}$

Dvije bliske zavojnice imaju $N_1=50$ i $N_2=100$ zavoja. Struja zavojnice 1 je iznosa 1A i u zavojnici stvara magnetski tok $\Phi_1=2 \cdot 10^{-2}$ Vs. Dio toka zavojnice 1 iznosa $\Phi_{12}=10^{-2}$ Vs prolazi kroz zavojnicu 2. Odrediti induktivitet prve zavojnice i međuinuktivitet !

Rješenja:

$$L_1 = 1 \text{ H}$$

$$M = 1 \text{ H}$$

Struja kroz zavojnicu induktiviteta 5mH raste linearno brzinom od 2A/s. Koliki su inducirani napon i energija pohranjena u magnetskom polju zavojnice nakon 2s i nakon 4 s?

Rješenja:

$$W_2 = 40 \text{ mJ}$$

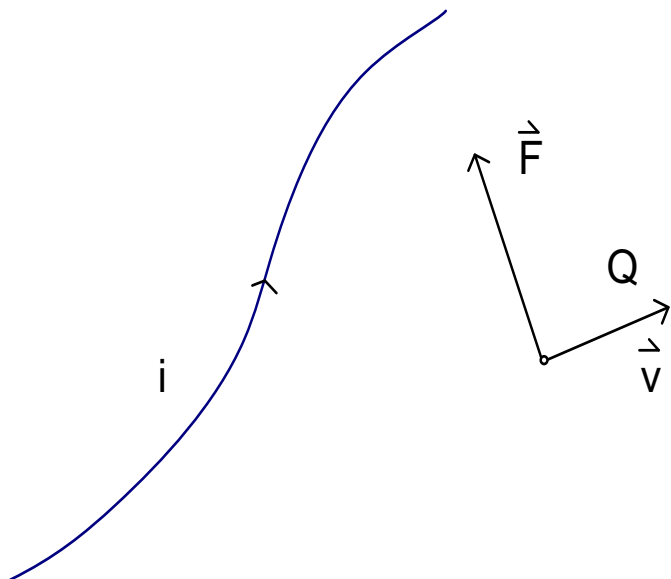
$$W_4 = 160 \text{ mJ}$$

Osnove magnetizma

Za one koji žele znati više.....

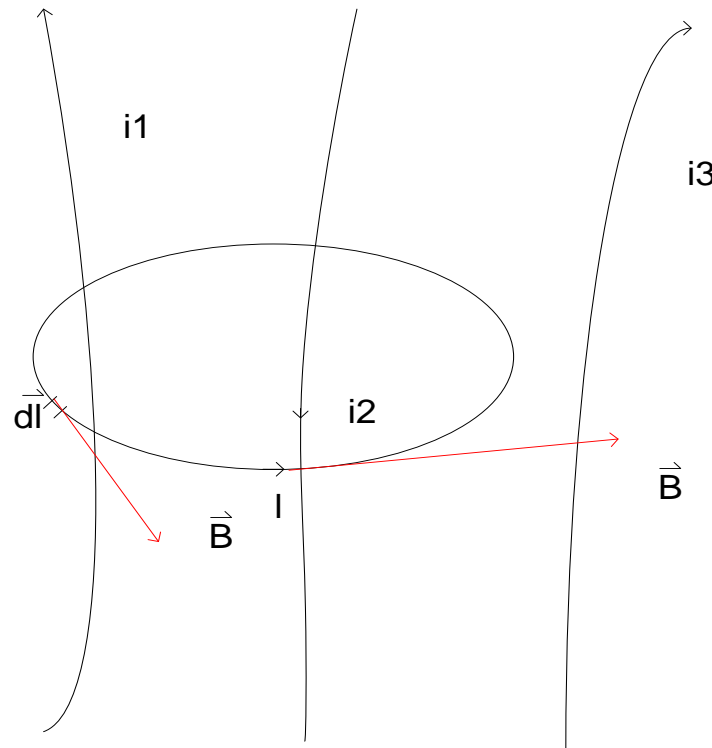

$$\vec{F} = Q \cdot (\vec{v} \times \vec{B})$$

Vektor $\vec{B}$ je vektor magnetske indukcije

**UZROK MAGNETSKOG POLJA JE
STRUJANJE NABOJA ILI VREMENSKA
PROMJENA ELEKTRIČNOG POLJA**

Amperov kružni zakon ili Amperov zakon protjecanja definira odnos između struje ***i*** kao uzroka magnetskog polja i vektora magnetske indukcije ***B*** kao posljedice.

$$\oint_l \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 \cdot \sum i$$

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}}$$

Komentar

- Amperov kružni zakon govori da za svaku zatvorenu krivulju (petlju) vrijedi da je

$$\oint_l \vec{B} \cdot d\vec{l}$$

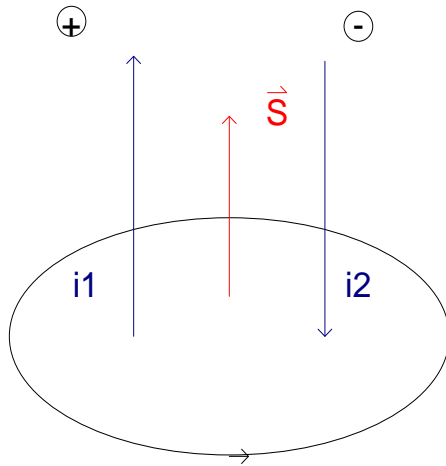
Jednak produktu μ_0 i sume struja koji prolaze kroz tu zatvorenu petlju (pozitivni smjer struje i obilaska petlje definiran je pravilom desne ruke)

- Dakle, ako na svakom djeliću petlje dl odredimo skalarni produkt $\vec{B}d\vec{l}$ i sve te doprinose zbrojimo, konačni rezultat je jednak algebarskoj sumi struja koje prolaze kroz površinu petlje pomnožen s μ_0
- U ovom obliku izrečen Amperov zakon može se primijeniti samo na neke posebne slučajeve (ravni vodič protjecan strujom, torusna zavojnica)

Između smjera obilaska krivulje I i smjera struje i vrijedi pravilo desne ruke:

Ako prsti pokazuju smjer krivulje I , tada palac pokazuje smjer pozitivne struje.

Isto pravilo *definira odnos između smjera obilaska krivulje i i smjera površine koji zatvara ta krivulja* (smjer površine je normala na površinu).

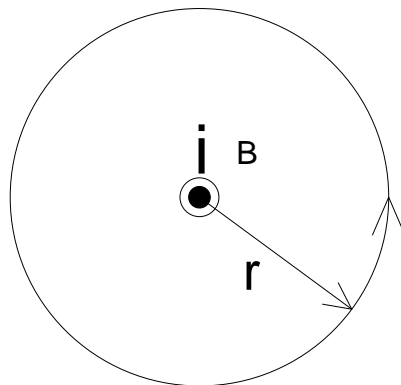
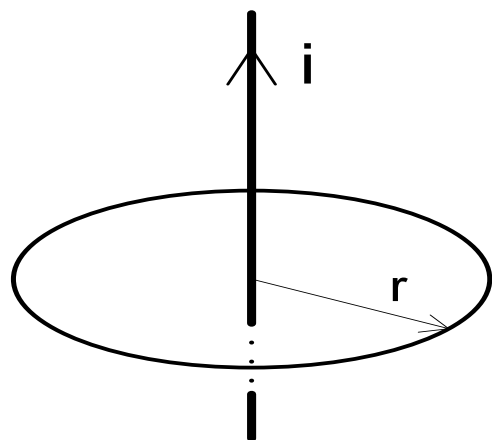

$$\oint_l \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0(i_1 - i_2)$$

Pozitivni smjer struje se podudara sa smjerom površine.

Kad bi postojala struja i_3 i koja nije obuhvaćena krivuljom l , one ne bi utjecala na rezultat, iako utječe na iznos vektora $\vec{B}$.

Magnetsko polje (**vektor B**) oko ravnog vodiča protjecanog strujom **i** u vakumu.

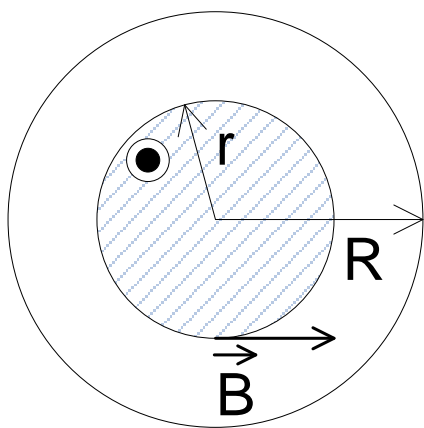

$$B = \frac{\mu_0 i}{2\pi r}$$

$$\oint_L \vec{B} \cdot d\vec{l} = \oint_L B \cdot dl \cdot \cos \alpha = B \oint_L dl = B \cdot 2\pi r = \mu_0 i$$

$$\alpha = 0; \cos(\alpha) = 1$$

Magnetsko polje (**vektor B**) unutar ravnog vodiča protjecanog strujom **i** u vakumu.

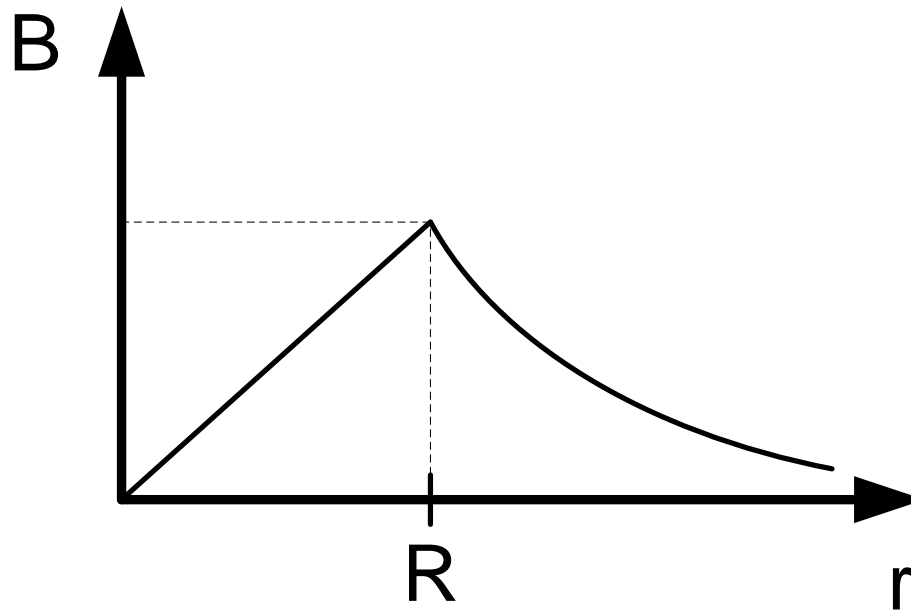

$$B = \frac{\mu_0 \cdot i}{2\pi R^2} r$$

$$\oint_L \vec{B} \cdot d\vec{l} = B \oint_L dl = B \cdot 2\pi r = \mu_0 \frac{i}{R^2 \pi} r^2 \pi$$

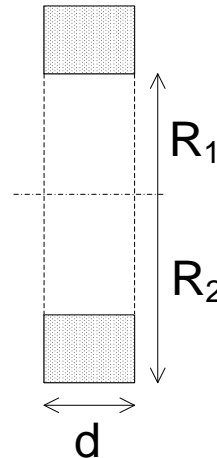
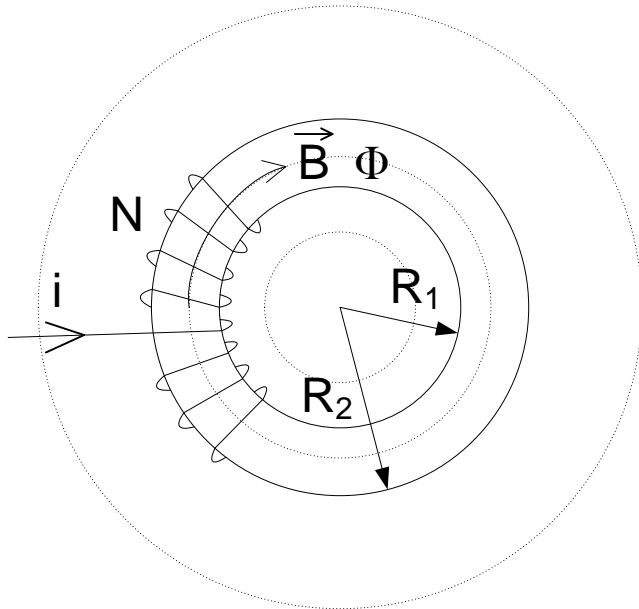
$$\alpha = 0; \cos(\alpha) = 1$$

Magnetsko polje (**vektor B**) unutar i oko ravnog vodiča protjecanog strujom **i** u vakumu (grafički prikaz).

Magnetsko polje u torusu

$$1. \oint_L \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 \cdot \sum i = 0$$

$$B = 0$$

$$2. \oint_L \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 (Ni - Ni) = \mu_0 0$$

$$B = 0$$

$$1. \quad 0 < r < R_1$$

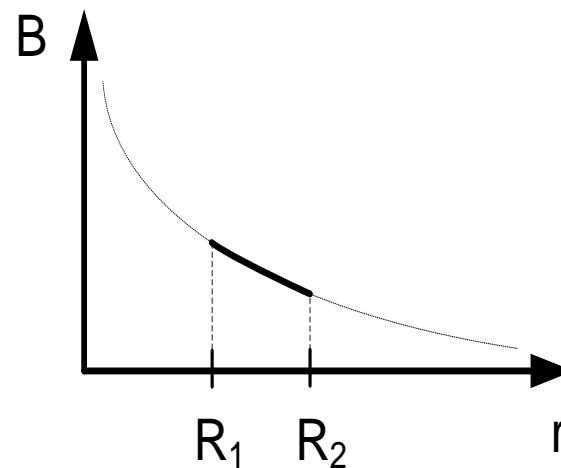
$$2. \quad r > R_2$$

$$3. \quad R_1 \leq r \leq R_2$$

$$3. \quad \oint_L \vec{B} \cdot d\vec{l} = B \cdot 2\pi r = Ni \mu_0$$

Magnetsko polje u torusu

$$B = \mu_0 \frac{Ni}{2\pi r}$$

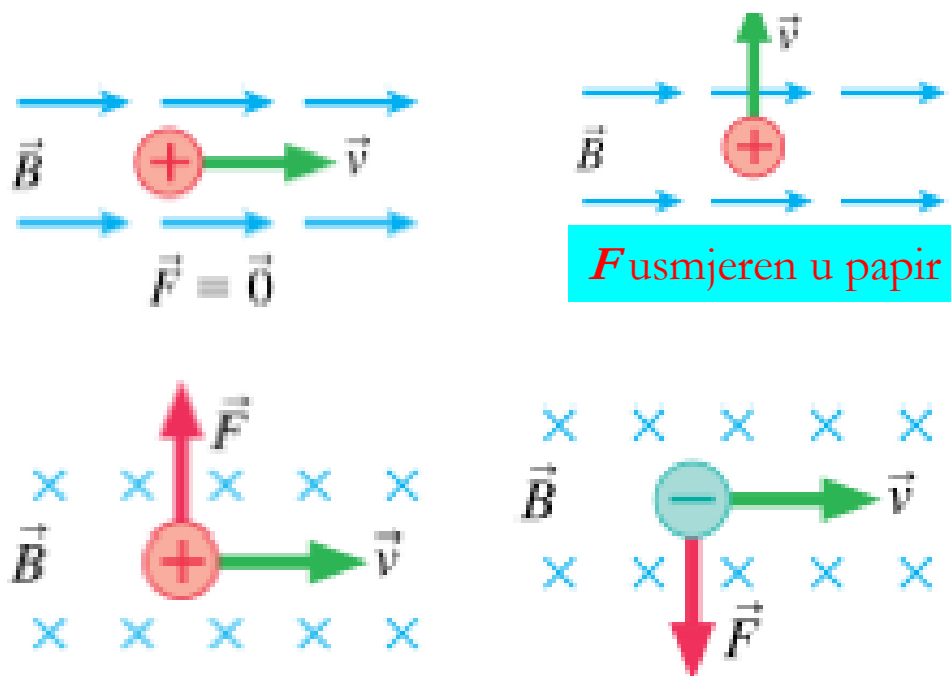

Za $R_1 \gg R_2 - R_1$ može se aproksimirati da je iznos vektora B unutar torusa konstantan, **homogeno polje**.

$$B = \mu_0 \frac{Ni}{l_{sr}}$$

$$l_{sr} = \frac{R_1 + R_2}{2} 2\pi$$

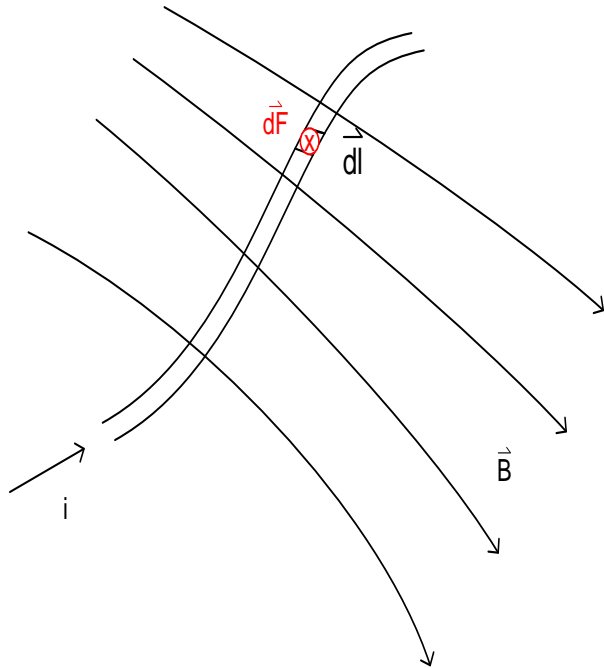
Sila na naboj koji se giba u magnetskom polju

$$\vec{F} = Q \cdot (\vec{v} \times \vec{B})$$

$$dQ = i \cdot dt$$

$$\vec{v} = \frac{d\vec{l}}{dt}$$

$$d\vec{F} = dQ \left(\vec{v} \times \vec{B} \right) =$$

$$= i \cdot dt \left(\frac{d\vec{l}}{dt} \times \vec{B} \right)$$

$$d\vec{F} = i \left(d\vec{l} \times \vec{B} \right)$$

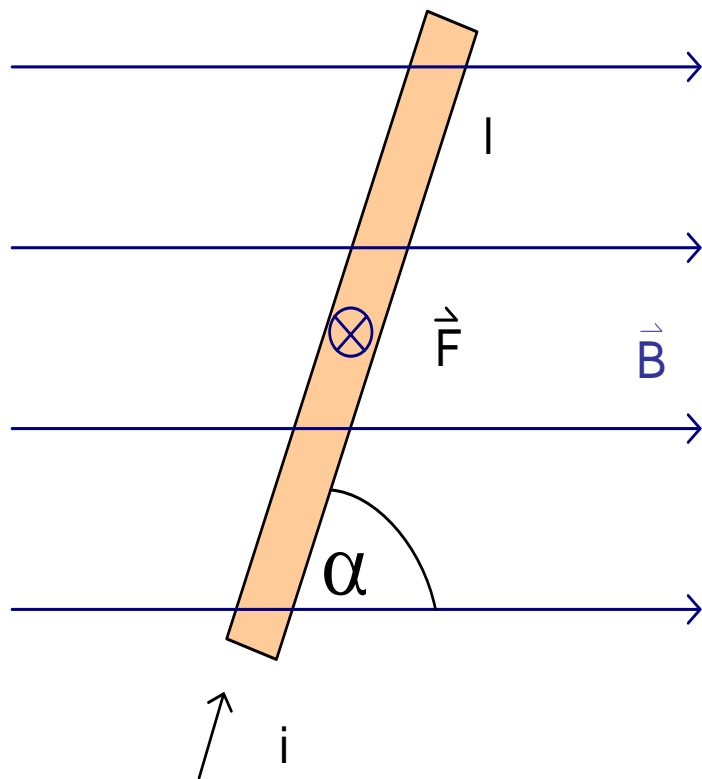
Smjer sile dF možemo odrediti pravilom lijeve ruke:

- **Silnice udaraju u dlan**
- **Prsti pokazuju smjer struje**
- **Palac pokazuje smjer sile.**

Silu na čitavoj duljini l dobit ćemo tako da zbrojimo sve doprinose na toj duljini. Matematički se to formalno izražava operatorom integral.

$$\vec{F} = \int_l d\vec{F} = \int_l i \cdot d\vec{l} \times \vec{B}$$

Sila na ravan vodiču u homogenom magnetskom polju

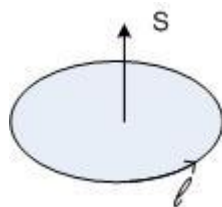
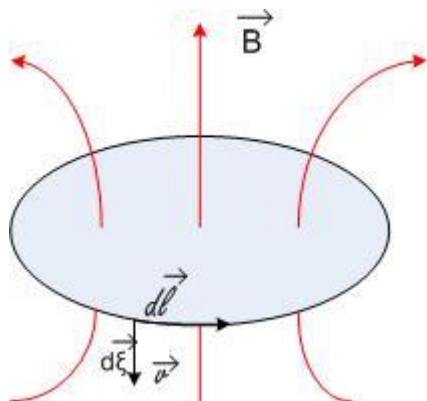

$$\vec{F} = i \cdot \vec{l} \times \vec{B}$$

$$|\vec{F}| = B \cdot i \cdot l \cdot \sin \alpha$$

$$\alpha = 90^0$$

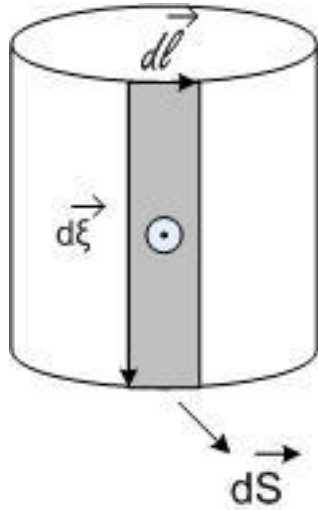
$$F = B \cdot i \cdot l$$

$$\vec{E}_{\text{ind}} = \vec{v} \times \vec{B} = \frac{d\vec{\xi}}{dt} \times \vec{B}$$

$$e_{\text{ind}} = \oint \vec{E}_{\text{ind}} \cdot d\vec{l} = \oint \left(\frac{d\vec{\xi}}{dt} \times \vec{B} \right) \cdot d\vec{l}$$

$$e_{\text{ind}} = \frac{1}{dt} \oint (d\vec{\xi} \times \vec{B}) \cdot d\vec{l}$$

$$d(d\vec{S}) = d\vec{\xi} \times d\vec{\ell}$$

$$d(d\Phi) = \vec{B} \cdot d(d\vec{S}) = \vec{B} \cdot (d\vec{\xi} \times d\vec{\ell}) = (\vec{B} \times d\vec{\xi}) \cdot d\vec{\ell} = -(d\vec{\xi} \times \vec{B}) \cdot d\vec{\ell}$$

$$d\Phi = \oint_1 d(d\Phi) = -\oint_1 (d\vec{\xi} \times \vec{B}) \cdot d\vec{\ell}$$

$$e = -\frac{d\Phi}{dt}$$